

Συνέντευξη με τον κ. Φουντουλάκη Εμμανουήλ
Κρήτη, Περβόλια Ν. Ρεδύμνης, Τ.Ε.Ι. Κρήτης (Παράρτημα Ρεδύμνου)
28 Οκτωβρίου 2004

Ερευνητές συμμετέχοντες στη συνέντευξη:
Θεοδοσοπούλου Ειρήνη

CD 1

Ερ. Σήμερα 28 Οκτωβρίου του 2004 έχουμε την τιμή και τη χαρά να μιλάμε με τον κύριο Φουντουλάκη Μανώλη, λυράρη και τον κ. Αποστολάκη Γιάννη, λαουτιέρη από την ευρύτερη περιοχή του Ν. Ρεδύμνης στο Τ.Ε.Ι., στα Περβόλια. Και να ξεκινήσουμε με εσάς κύριε Φουντουλάκη και να μου πείτε πού γεννηθήκατε.

Απ. Γεννήθηκα στη Μελβούρνη στην Αυστραλία και μεγάλωσα στα Ρούστικα Ρεδύμνου.

Ερ. Στη Μελβούρνη ήσασταν...; Πότε γεννηθήκατε;

Απ. Το '81 είμαι γεννημένος και έφυγα το '90.

Ερ. Εκεί ακούγατε κρητικές λύρες;

Απ. Ναι, άκουγα τους καλλιτέχνες που κατέβαιναν από την Κρήτη και παίζανε εκεί στους συλλόγους, άκουγα και τις δισκογραφίες που αγοράζαν η οικογένειά μου και τους ακούγανε.

Ερ. Κανένας από την οικογένεια έπαιζε όργανο;

Απ. Έπαιζε ο παππούς μου.

Ερ. Ονόματι;

Απ. Λουπασάκης Μανώλης. Έμεινε στον Αποκόρωνα, έπαιζε εκεί στα γλέντια εκείνη την εποχή, καλός για την εποχή τότε.

Ερ. Το όνομα του παππού σας;

Απ. Μανώλης, Εμμανουήλ.

Ερ. Λουπασάκης.

Απ. Λουπασάκης. Ναι.

Ερ. Και καταγόταν από το...;

Απ. Απ' την Εξώπολη.

- Ερ. Και ήτανε από της μητέρας τη πλευρά;
- Απ. Ναι, απ' της μάνας μου.
- Ερ. Ο αδερφός σας;
- Απ. Και ο αδερφός μου παίζει κι αυτός τα τελευταία χρόνια, τα τελευταία δώδεκα - δεκατρία χρόνια λαούτο, καινούργιος κι αυτός, παίζει μαζί μου, παίζει με διάφορους. Είναι μπασαδόρος, δεν είναι σολίστας και αυτός έχει τα ίδια ακούσματα με μένα.
- Ερ. Κάποιος άλλος, ο πατέρας σας, η μητέρα σας έτσι σας τραγουδούσε κρητικά; Ήτανε μερακλήδες;
- Απ. Ήτανε μερακλήδες. Και η μάνα μου και ο πατέρας μου τραγουδούσε και χόρευε. Όχι επαγγελματικά αλλά...
- Ερ. Κι εσείς ως παιδί τώρα σε ποια ηλικία αρχίσατε να θέλετε τη λύρα;
- Απ. Δεκατεσσάρων χρονών.
- Ερ. Πώς κι αυτό;
- Απ. Γενικώς από μικρός μ' άρεσε, ερχόντανε οι καλλιτέχνες από την Κρήτη στην Αυστραλία και τους άκουγα, μ' άρεσε πολύ. Εν τω μεταξύ πήρε ο πατέρας μου λύρα στα εννιά μου χρόνια, δέκα, μόλις ήρθαμε απ' την Αυστραλία. Μετά δεν ασχολήθηκα με το όργανο. Μετά στα δεκατρία, δεκατέσσερα, άρχισα και μου άρεσε, δηλαδή ακούγαν όλοι κρητικά και μου μπήκε και μένα το ερέθισμα δηλαδή. Δηλαδή έφταιγε και η οικογένεια ένα παραπάνω. Και ξεκίνησα μόνος μου στην αρχή. Όπως σας είπα, έπαιζε και ο παππούς μου και ήταν στα τελευταία χρόνια του και δεν θυμόταν να παίζει πολύ και ότι μπορούσα να κλέψω απ' τον παππού το πήρα. Και μετά άρχισα μόνος μου, με βοηθήσανε κάποιος Χαράλαμπος Μαρκάκης, νεαρός σε ηλικία αλλά έχει και αυτός καλά ακούσματα, απ' τις Μέλαμπες κατάγεται και μου έμαθε τα πρώτα βήματα και από εκεί ξεκίνησα και συνέχισα να μαθαίνω και να παίζω.
- Ερ. Τον παππού σας πού τον ακούγατε και είπατε προηγουμένως κλέβατε;
- Απ. Τον άκουγα καμιά φορά στο σπίτι, που τον έβαζα να παίζει στο σπίτι του.
- Ερ. Στο Αποκόρωνα.

- Απ. Και μου έλεγε παιδί μου, εγώ δεν μπορώ, είμαι γέρος. Τον έβαζα κι έπαιζε λίγο - λίγο τον πρώτο συρτό τον Χανιώτη και προσπαθούσα να τον αρπάξω από εκεί.
- Ερ. Εκείνη την εποχή παίζατε καθόλου λύρα;
- Απ. Όχι, όχι τη βαστούσα, δεν έπαιζα. Δεν ήξερα να παίζω τίποτα.
- Ερ. Ποιος σας έδειξε πώς την πιάνουνε, πώς κουρδίζει; Τα πρώτα βήματα έτσι;
- Απ. Ο παππούς μου. Δηλαδή μου έδειξε πώς πιάνεται το δοξάρι περίπου, στο περίπου πώς παίζουν και μετά προσπάθησα μόνος μου.
- Ερ. Ο παππούς σας πότε ανακάλυψε ας πούμε ότι εσείς μπορείτε να μάθετε όργανο; Σας είπε ποτέ ας πούμε ότι «μπράβο Μανώλη, καλά τα πας»;
- Απ. Ναι, όταν πλέον είχα ξεκινήσει και είχα πάρει ένα δρόμο. Δηλαδή έδειχνα πώς θα προχωρήσω π.χ. στη μουσική, ότι μπορώ πλέον να παίζω κάτι σωστό.
- Ερ. Στα πόσα χρόνια μετά που πιάσατε τη λύρα;
- Απ. Εγώ έπιασα δεκατεσσάρων χρονών, γύρω στα δεκαεφτά, δεκαέξι, γιατί μετά πέθανε, εκεί τότε μου το 'πε. Του οποίου έχω κληρονομήσει και τη λύρα του, η οποία είναι παλιά, είναι απ' του Σταγάκη του Μανώλη, απ' τους πρώτους μαστόρους που φτιάχνανε λύρες στο Ρέθυμνο, δεν ξέρω αν το έχετε ακουστά, είναι πολύ γνωστός, η οποία έχει μεγάλη αξία στο καλλιτεχνικό χώρο.
- Ερ. Και εκείνος απ' τα Χανιά ήρθε να αγοράσει λύρα στο Σταγάκη;
- Απ. Ναι. Όχι, ψέματα. Στα Χανιά υπήρχε μαγαζί στο οποίο είχανε πάει οι λύρες του Σταγάκη εκεί και τη βρήκε εκεί, του άρεσε και την πήρε. Του άρεσε ο ήχος της και την πήρε.
- Ερ. Είχε και άλλες λύρες;
- Απ. Είχε μια λύρα, λέει, φτιάξει ο ίδιος, από μόνος του, αλλά δεν του άρεσε και πήρε την άλλη κι αγόρασε μια άλλη απ' του Σταγάκη.
- Ερ. Λέμε για τον Σταγάκη και το οργανοποιείο του. Ήτανε γνωστός οργανοποιός στα Χανιά ο Σταγάκης;
- Απ. Ναι, από παλιά. Φημιζότανε για τις καλές του λύρες.
- Ερ. Στον Αποκόρωνα ωστόσο ο παππούς σας πώς δεν είχε μάθει βιολί; Είχε λυράρηδες άλλους;

- Απ. Είχε. Εν τω μεταξύ και αυτός πιο μικρός ήταν ορφανός και είχε κάνει δυο, τρία - τέσσερα χρόνια στο Ρέθυμνο κι ήταν παρέα με τον Μπαξεβάνη, τον Ροδινό.
- Ερ. Είχε γνωρίσει ο παππούς σας τον Ροδινό;
- Απ. Ναι, είχανε λίγη διαφορά ηλικίας. Και είχε και από εκεί καλά ακούσματα. Το ερέθισμα δηλαδή του μπήκε από εκεί και έμαθε όργανο.
- Ερ. Ποιες χρονιές ήταν στο Ρέθυμνο; Ποια χρονολογία περίπου;
- Απ. Ο παππούς μου ήτανε νομίζω το 1911 γεννηθείς. Κι ήτανε παιδί δώδεκα, δεκατριώ χρονών, δεκατεσσάρων νομίζω στο Ρέθυμνο.
- Ερ. Για πέντε χρόνια;
- Απ. Δεν ξέρω ακριβώς πόσα χρόνια έκατσε γιατί είχε κάποιους θειους εκεί. Πήγαινε σαν παιδί δεν έκανε, έφευγε, ξαναπήγαινε πίσω στον Αποκόρωνα και αυτό γινότανε, αλλά έκανε και παρέες στο Ρέθυμνο δηλαδή όταν πήγαινε, όταν έμενε.
- Ερ. Και πώς έγινε και γνώρισε τον Ροδινό; Σας είχε μιλήσει ποτέ γι' αυτό;
- Απ. Ναι, τον είχα ρωτήξει πολλές φορές. Πήγαινε σε ένα συγκεκριμένο μαγαζί ο Ροδινός με τον Μπαξεβάνη και κάνανε παρέες κι εκεί ο παππούς μου είχε την ευκαιρία. Τους έβρισκε και κάνανε παρέα και τραγουδούσαν, παίζανε.
- Ερ. Ο Ροδινός ήταν λίγο μεγαλύτερος απ' τον παππού σας;
- Απ. Ναι, ήταν λίγο μεγαλύτερος. Δεν θυμάμαι τώρα ηλικία, πόσο ήταν μεγαλύτερος, πάντως ήξερα ότι ήταν λίγο μεγαλύτερος.
- Ερ. Θυμάστε τι σκοπούς έλεγε ότι έπαιζε ο Ροδινός σε αυτές τις παρέες;
- Απ. Ναι, παίζανε αυτούς τους παλιούς σκοπούς όπως είναι. Την μάνα μου την αγαπώ, τον Περβολιανό, κάποιους σκοπούς παλιούς τους οποίους έχουνε ξαναγραφτεί, ξαναγραφτεί τώρα κι έχουνε, έχουνε πάρει ένα άλλο ύφος, αλλά η βάση είναι η ίδια.
- Ερ. Ήταν σκοποί του Ροδινού αυτοί;
- Απ. Ο Ροδινός νομίζω ότι δεν πρόλαβαν να παίξουν του Ροδινού σκοπούς, γιατί ο Ροδινός πήγε φαντάρος και έγραψε απ' ό,τι ξέρω τα κομμάτια και μετά που τα 'γραψε, έπαθε μια αρρώστια και πέθανε.
- Ερ. Σε ποια ηλικία έλεγε ότι πέθανε ο Ροδινός, ο παππούς σας; Ο Ροδινός ήταν δηλαδή είκοσι πέντε, τριάντα;

- Απ. Όχι, μικρότερος.
- Ερ. Ακόμα μικρότερος;
- Απ. Ναι. Την ηλικία που πάνε φαντάρτοι, δεκαεννιά μέχρι είκοσι τρία, περίπου. Δεν θυμάμαι ακριβώς την ηλικία που μου πε ότι είχε πεθάνει ο Ροδινός.
- Ερ. Τον είχε ακούσει και σε γλέντια;
- Απ. Νομίζω ότι τον είχε ακούσει, δεν είμαι σίγουρος.
- Ερ. Τι έλεγε για τον Ροδινό ο παππούς σας;
- Απ. Του άρεσε πάρα πολύ ο Ροδινός. Ήτανε λέει απ' τις πιο γλυκές λύρες που είχε ακούσει.
- Ερ. Σαν είχε πει για καμιά ιστορία που λέγανε ότι τον έμαθαν οι νεράιδες; Τέτοια πράγματα;
- Απ. Όχι, όχι. Απλώς μου έλεγε ιστορίες οι οποίες πηγαίνανε σε κάποιες ταβέρνες στο Ρέθυμνο, στο Κουμπέ και κάνανε παρεάκι και από εκεί τον άκουγε τον Ροδινό και το τραγούδι του, τους σκοπούς.
- Ερ. Και τον Μπαξεβάνη;
- Απ. Με τον Μπαξεβάνη και αργότερα μου είχε πει ότι παίζανε και σε κάποια γλέντια μαζί.
- Ερ. Ο παππούς σας με τον Μπαξεβάνη.
- Απ. Ο παππούς μας με τον Μπαξεβάνη.
- Ερ. Στο Ρέθυμνο;
- Απ. Στο Ρέθυμνο. Στα Χανιά... Στον Αποκόρωνα δεν θυμάμαι ακριβώς.
- Ερ. Ο παππούς σας τι σκοπούς σας δίδαξε;
- Απ. Εμένα όταν τον άκουσα 'γω κι έπαιζε... έπαιζε έναν - δυο σκοπούς. Έπαιζε τον πρώτο τον Χανιώτη, το Ξεροστεριανό νερό.
- Ερ. Του Σκορδαλού ή όχι;
- Απ. Όχι, είναι... του Πιπερή είναι, νομίζω. Είναι κι αυτός Αποκορωνιώτης παλιός απ' τους Πρωτομάστορες. Πιπεράκης. Έπαιζε το Ξεροστεριανό νερό, εκεί, της περιοχής.
- Ερ. Και ποιους άλλους σκοπούς;
- Απ. Νομίζω ότι έπαιζε και τον Περβολιανό, ρεθυμνιώτικους σκοπούς. Μετά δεν θυμόταν άλλους σκοπούς να παίζει.
- Ερ. Ο Ροδινός τι σκοπούς έπαιζε πάλι;

- Απ. Ο Ροδινός απ' ό,τι έχω ακούσει, απ' ό,τι έχω και από την κασέτα τους «Πρωτομάστορες» έπαιζε το πρώτο συρτό το δικό του το Ροδινό, που λέμε εμείς το Ροδινό, έπαιζε άλλο ένα συρτό το οποίο δεν ξέρω πώς το 'χει ονομάσει, έπαιζε τέσσερις - πέντε δικούς του συρτούς και τους παλιούς τους ρεθυμνιώτικους συρτούς, τον *Περβολιανό*, της εποχής, Σούστα, του *Καρεκλά* αυτά τα παίζανε.
- Ερ. Σας έλεγε ο παππούς σας ότι ο Ροδινός είχε διαφοροποιήσει, είχε κάνει διάφορα στον πρώτο; Σας έλεγε ας πούμε «α, τι ωραία που έπαιζε τον πρώτο»;
- Απ. Ναι, γιατί είχε γυρίσει ένα δικό του στιλ για τη μουσική συρτό. Ήταν ο *Πρώτος* του Ροδινού ο οποίος κράτησε και είναι απ' τους καλύτερους και απ' τους ομορφότερους σκοπούς στην κρητική μουσική που έχουν περάσει.
- Ερ. Τον έπαιζε πιο αργά απ' ό,τι τον πρώτο;
- Απ. Ναι, τον έπαιζε πιο αργά, με άλλους δακτυλισμούς, με άλλες παύσεις, με γλύκα.
- Ερ. Ο παππούς σας πώς έλεγε το σκοπό αυτόν απ' τον Ροδινό όταν τον άκουγε;
Συρτό του Ροδινού;
- Απ. Ναι, *συρτό του Ροδινού* τον έλεγε.
- Ερ. Ή τον έλεγε τον πρώτο του Ροδινού;
- Απ. Όχι. *Συρτό του Ροδινού* τον λέγανε.
- Ερ. Εσείς αρχίσατε να μαθαίνετε λύρα μικρός.
- Ερ. Ναι. Δεκατεσσάρων χρονών.
- Απ. Ποιον θεωρείτε πρότυπό σας;
- Απ. Σχετικά. Εντάξει, εμένα μου αρέσει ο Λεωνίδας ο Κλάδος. Προσωπικά και ο Ζαχάρης ο Μελισσανάκης, αλλά πρότυπο μπορείς να πεις μου αρέσει και ο Σκορδαλός που ήταν πρωτομάστορας, ο Μουντάκης, ο Ευλούρης. Όλοι αυτοί μ' αρέσανε.
- Ερ. Για να το πω διαφορετικά, όταν ήσασταν παιδί σε ποιον θέλατε έτσι λίγο να μοιάσετε;
- Απ. Στον Λεωνίδα τον Κλάδο. Μ' άρεσε και το παίξιμό του και το στιλ του και το χρώμα της λύρας του, γενικώς όλα. Τους σκοπούς του.

- Ερ. Ένα παιδί όταν πιάνει για πρώτη φορά τη λύρα, τον πρώτο καιρό που ακόμα δεν ξέρει να παίζει, παρατηρεί κάποια πράγματα όσον αφορά τη στάση του λυράρη, όσον αφορά το αν είναι χαμογελαστός όταν παίζει, αν βγάζει γλυκό ήχο;
- Απ. Σίγουρα. Ό,τι προσπαθεί μπορεί και καταλάβει απ' το αυτί και από το μάτι τα παρατηρεί όλα αυτά.
- Ερ. Εσείς δηλαδή είπατε τόσα ονόματα. Βλέπατε μόνο το παίξιμο ή παρατηρούσατε και άλλα πράγματα;
- Απ. Το πρώτο πράγμα που παρατηρούσα εγώ ήταν ο ήχος, ήταν η μουσική, το παίξιμο. Μετά... φυσικά και το στιλ του παιξίματός του και όπως ήταν στο πάλκο, χαμογελαστός, μουντός, όπως ήτανε, όλα αυτά... τα σκέρτσα που κάνανε στο πάλκο απάνω παίζανε ρόλο. Για τον καθένα παίζουν ρόλο.
- Ερ. Ακούγατε κάποιους δίσκους του Κλάδου;
- Απ. Ναι, πώς; Άκουγα. Τον δίσκο που έχει πρωτογράψει με τον Μανιά, το Νίκο Μανιά και με τον Μανώλη τον Κακλή. Είχανε γράψει δίσκους, από τους πρώτους δίσκους του Κλάδου και μετά και με τον Κρασαδάκη έχει γράψει. Δηλαδή όταν ήμουν μικρός, απ' αυτούς τους δίσκους τους άκουγα. Ε, μετά άκουγα και άλλους καλλιτέχνες της τότε εποχής, πολύ διάσημοι. Όπως ήταν ο Ροδάμανθος...
- Ερ. Ο Ανδρουλάκης.
- Απ. Ο Ανδρουλάκης με τον Κακλή τον Μανώλη, ο Σκευάκης ο Νίκος, ο Σκορδαλός, ο Μουντάκης, αυτοί οι δίσκοι, τους άκουγα.
- Ερ. Από Σκορδαλό τι ακούγατε;
- Απ. Από Σκορδαλό μ' αρέσανε πολύ τα συρτά του. Και συρτά δικά του, της περιοχής του εκεί του Αγίου Βασιλείου εκεί, πολύ ωραία συρτά τα οποία όλα μ' αρέσανε και τ' άκουγα.
- Ερ. Πότε, σε ποια ηλικία θεωρήσατε εσείς τον εαυτό σας ικανό λυράρη;
- Απ. Εγώ, ακόμα δεν μπορώ να πω ότι είμαι ικανός λυράρης απ' τη στιγμή που υπάρχουν τόσοι καλοί και μεγάλοι καλλιτέχνες που έχουν περάσει απ' την κρητική μουσική. Αλλά προσπαθώ όσο μπορώ να τους φτάσω, να τους μοιάσω. Όσο μπορώ.

- Ερ. Να το πω διαφορετικά, τότε αισθανθήκατε ότι είστε ικανός να βγάλετε ένα γλέντι;
- Απ. Μετά δηλαδή, γύρω στα δεκαεννιά μου. Ξεκίνησα δεκατεσσάρων, στα δεκαεννιά... είπα ότι μπορώ κουτσά – στραβά, που λέμε κι εμείς εδώ, να βγάλω το γλέντι.
- Ερ. Και τι ήταν αυτό; Ήταν γάμος; Παίξατε κάπου;
- Απ. Ήταν αρραβώνιαση. Αρραβώνιαση ενός συγγενή μου. Αρραβώνιαση ήτανε κι ήταν θυμάμαι χειμώνας, Μάρτης.
- Ερ. Πού είχατε παίξει;
- Απ. Εδώ στο Ρέθυμνο, στους Αρμένους. Είχα παίξει πρώτη φορά με τον Αγγελάκη τον Γιάννη και το Σήφη τον Βαλερό.
- Ερ. Δύο λαούτα;
- Απ. Δύο λαούτα, ναι. Εκεί ήτανε η πρώτη μου φορά.
- Ερ. Ήσασταν ο μόνος λυράρης;
- Απ. Ναι, ήταν αποκλειστικά δικό μου το γλέντι.
- Ερ. Και πώς νιώσατε;
- Απ. Ε! Ένιωσα πολύ ωραία, στην αρχή φοβισμένος, πολύ φοβισμένος. Ήταν η αίσθηση της πρώτης φοράς, αλλά ευχαριστημένος πολύ. Δηλαδή έτσι μεγάλο ενθουσιασμό, μεγάλο ενθουσιασμό.
- Ερ. Με τι σκοπούς είχατε ξεκινήσει, θυμάστε;
- Απ. Ναι, είχα ξεκινήσει με το *Μόνο εκείνος π' αγαπά του Σκορδαλού*, τις *Φορεσιές του Λεωνίδα του Κλάδου*, το *Ροδινό το Πρώτο του Ροδινού*, το *Συρτό του Ροδινού*, αυτά θυμάμαι δηλαδή ότι ξεκίνησα.
- Ερ. Και ο κόσμος πώς σας αντιμετώπισε; Ήσασταν ένας νέος άνθρωπος.
- Απ. Με καλό τρόπο. Δηλαδή με βοήθησε κι ο κόσμος με το χαμόγελό του, σηκωθήκαν όλοι χορέψανε, μου δώσανε ένα μπράβο, χαιρετισμούς εκεί, δηλαδή μου δώσανε, με εμπυχώσανε, όσο μπορούσανε.
- Ερ. Όταν παίζετε σε ποια μαγαζιά, σε ποιους χώρους παίζετε;
- Απ. Γενικώς, το καλοκαίρι παίζουμε σε χοροεσπερίδες, παίζουμε έξω σε πλατείες, σε μαγαζιά, σε ταβέρνες και το χειμώνα ο οποίος γίνονται οι γάμοι και οι βαφτίσεις συνήθως σε κοσμικά κέντρα.

- Ερ. Από την πρώτη φορά που παίζατε μέχρι σήμερα, έχετε αλλάξει πράγματα όσον αφορά το ρεπερτόριο;
- Απ. Πολλά πράγματα, πάρα πολλά πράγματα.
- Ερ. Παίζετε δηλαδή τι; Άλλους σκοπούς;
- Απ. Και άλλους σκοπούς και βελτίωσα τους σκοπούς τους παλιούς που έπαιζα. Έχω αλλάξει και κάποια στιλ τα οποία δεν τα ήξερα, κάποια άλλα χρώματα. Όσο παίζεις, τόσο μαθαίνεις και τόσο έχεις μεγαλύτερες εμπειρίες.
- Ερ. Τραγούδια παίζετε στη λύρα;
- Απ. Τι εννοείτε τραγούδια ακριβώς;
- Ερ. Όχι συρτά. Αμανέδες, ταμπαχανιώτικα.
- Απ. Ναι, αμέ. Μανέδες. Ταμπαχανιώτικα. Παίζω.
- Ερ. Όταν ήσασταν μικρότερος, σε ποιες περιοχές έτσι της Κρήτης είχατε παίζει; Στα πρώτα σας βήματα, τα πρώτα ένα - δυο χρόνια.
- Απ. Στο Ρέθυμνο και στα Χανιά.
- Ερ. Στην Ανατολική Κρήτη; Ηράκλειο;
- Απ. Όχι, δεν είχα παίζει.
- Ερ. Στα Χανιά, πού;
- Απ. Στα Χανιά είχα παίζει στο χωριό της μάνας μου, στην Εξώπολη, είχα παίζει στο Γαβαλοχώρι, στον Κουρνά, Βατόλακκο μες στα Χανιά, Ταρύπετρο.
- Ερ. Και στο Ρέθυμνο;
- Απ. Στο Ρέθυμνο είχα παίζει στα Ρούστικα, στο χωριό μου, στον Αϊ Κωνσταντίνο, στα Μετόγια, μέσα στο Ρέθυμνο σε πολλά κοσμικά κέντρα. Αυτά θυμάμαι τώρα, δεν μου έρχονται όλα στο μυαλό.
- Ερ. Τώρα σε ποιες περιοχές παίζετε;
- Απ. Τώρα κι εγώ δεν παίζω επαγγελματικά. Παίζω τρία - τέσσερα χρόνια μετά που απολύθηκα και παίζω επαγγελματικά. Παίζω στο Ρέθυμνο, στα Χανιά, στο Ηράκλειο, όπου με καλέσουνε πάω, παίζω, δεν έχω πρόβλημα, δηλαδή.
- Ερ. Στην Αθήνα;
- Απ. Στην Αθήνα δεν έχω πάει ακόμη να παίζω.

- Ερ. Σε άλλες περιοχές της Ελλάδας;
- Απ. Ούτε σε άλλες περιοχές της Ελλάδας.
- Ερ. Εξωτερικό;
- Απ. Ούτε στο εξωτερικό έχω παίξει.
- Ερ. Κάνετε κάτι διαφορετικό όταν παίζετε στα Χανιά και όταν παίζετε στο Ρέθυμνο;
- Απ. Κοιτάζετε να δείτε. Ναι. Βέβαια κάθε περιοχή έχει και τα ακούσματά της. Δηλαδή αν πας στα Χανιά να παίζεις θα παίζεις πιο πολύ κισσαμίτικα. Σκοπούς οι οποίοι τραβάνε από εκεί, που αρέσουν στους ανθρώπους. Στο Ρέθυμνο παίζω Μουντάκη, Σκορδαλό. Στον Αποκόρωνα παίζω και κισσαμίτικα και Μουντάκη, και Σκορδαλό, παίζω και Κλάδο. Είναι αναλόγως την περιοχή. Βέβαια παίζω και αυτά που μ' αρέσουν γιατί φυσιολογικό είναι. Άμα δεν παίζεις και αυτά που σ' αρέσουνε...
- Ερ. Ποια είναι αυτά που σας αρέσουνε;
- Απ. Συνήθως μ' αρέσουνε τα συρτά του Σκορδαλού, οι σκοποί του Ροδινού, του Κλάδου, αυτά.
- Ερ. Τους σκοπούς του Ροδινού εσείς από πού τους ακούσατε; Από τον παππού σας ή κι από τα δισκάκια; Από τους «Πρωτομάστορες», ας πούμε;
- Απ. Απ' τους «Πρωτομάστορες». Τους «Πρωτομάστορες» τους άκουσα μετά που ξεκίνησα να μαθαίνω λύρα. Δηλαδή αγόρασα μια κασετίνα η οποία είχε όλους τους «Πρωτομάστορες» μέσα και άκουσα και τον Ροδινό.
- Ερ. Αλλά από τον παππού σας;
- Απ. Όχι.
- Ερ. Πώς ένας νέος άνθρωπος παίζει τα συρτά του Ροδινού και λέει μάλιστα ότι του αρέσουν αυτά τα συρτά;
- Απ. Εγώ τον Ροδινό τον πρωτοάκουσα απ' τον Θανάση το Σκορδαλό ο οποίος τον έπαιξε κι αυτός αντάξια του Ροδινού. Τον έπαιξε πολύ ωραία. Τον έχω ακούσει από δισκογραφία του Σκορδαλού το οποίο μ' άρεσε πάρα πολύ. Και μετά το άκουσα, το ξανάκουσα, το έπαιξα, μου το διορθώσανε κάποιои άλλοι άνθρωποι όπου έκανα λάθος γιατί ήμουν καινούργιος και μετά το άκουσα κι από άλλους καλλιτέχνες, το οποίο μου άρεσε πάρα πολύ και το άκουσα και απ' τον ίδιο τον Ροδινό πάλι μετά, σε δισκογραφία του Ροδινού.

- Ερ. Τι στίχους βάζετε στον Πρώτο αυτό του Ροδινού; Βάζετε πάντα την ίδια μαντινάδα;
- Απ. Εγώ δεν τραγουδάω, αλλά γενικώς αυτός ο σκοπός του Ροδινού δεν τραγουδιέται, αν θέλουν μπορούν να το τραγουδήξουν, αλλά είναι γραμμένο χωρίς τραγούδι.
- Ερ. Κι απ' τον Ροδινό.
- Απ. Κι απ' το Ροδινό, ναι.
- Ερ. Ο Σκορδαλός όταν τον έγραψε δεν είχε βάλει μαντινάδα;
- Απ. Δεν είχε βάλει μαντινάδα, όχι.
- Ερ. Ποιοι ήταν αυτοί που σας είπαν ας πούμε «εδώ δεν το παίζεις καλά; Κάνε κάτι».
- Απ. Ο δάσκαλός που σας είχα πει και πιο πριν, ο Μπάμπης ο Μαρκάκης ο οποίος με μάθαινε, με διόρθωσε, κάποιιο άλλοι λαουτιέρηδες που ξεκίνησα και με βοηθούσαν και αυτοί και μου λέγανε «κεεί, σε αυτό το σημείο δεν παίζεις» και ακόμη, μετά που βγήκα κι έπαιζα σε γλέντια. Κάποια στιγμή μπορεί να κάνεις ένα λαδάκι. Με διορθώνανε. Πάντα άκουγα τους μεγαλύτερους, τους πιο παλιούς καλλιτέχνες. Και τα διορθώνα.
- Ερ. Θεωρείτε τον εαυτό σας επαγγελματία, ερασιτέχνη, ημι-επαγγελματία;
- Απ. Φυσικά από τη στιγμή που παίζεις επαγγελματικά, λέγεσαι επαγγελματίας, αλλά εμένα... αλλά εμένα, δεν το βλέπω σαν επάγγελμα, το βλέπω γιατί μ' αρέσει. Άμα δεν μ' άρεσε δεν θα το έπαιζα το όργ..., τη λύρα. Δεν θα ασχολιόμουν με τη κρητική μουσική, αλλά μ' αρέσει τόσο πολύ που μ' ενδιαφέρει περισσότερο ο εαυτός μου με την μουσική παρά τα υπόλοιπα.
- Ερ. Με ποιους μουσικούς έχετε συνεργαστεί;
- Απ. Με διάφορους. Δεν μπορώ να θυμηθώ τώρα όλους. Τον Αγγελάκη τον Γιάννη, τον Σταματογιαννάκη τον Στέλιο, τον Αποστολάκη τον Γιάννη, τον Κουκάκη τον Γιώργο, τον Σήφη το Βαλερό, με νέους καλλιτέχνες όπως τον Κυδωνιάκη τον Μανώλη, τον Κουρή τον Βαγγέλη, με τον αδερφό μου τον Γιάννη τον Φουντουλάκη, με αυτούς, δηλαδή αυτούς που θυμάμαι.
- Ερ. Ο αδερφός σας από πού έμαθε να παίζει λαούτο;

- Απ. Ο αδερφός μου έμαθε κι αυτός εδώ, στην Ελλάδα με το που ήρθαμε στην Ελλάδα του πήρε ο πατέρας μου ένα λαούτο, του έμαθε ο Πραματάκης ο Αντρέας. Είναι λαουτιέρης, τραγουδιστής που έκανε την καριέρα του στην Αθήνα ο οποίος κατέβαινε εδώ γιατί είχαμε κάποια συγγένεια και του έδειχνε τα πρώτα βήματα κι αυτουνού.
- Ερ. Σε ποια ηλικία άρχισε να παίζει;
- Απ. Ο αδερφός μου εκεί, στα δεκαπέντε, στα δεκαέξι και αυτός.
- Ερ. Και πώς δεν πήρε κι εκείνος να μαθαίνει λύρα; Δεν άρχισε να μαθαίνει λύρα;
- Απ. Αυτά τα είχαμε συμφωνήσει από μικροί.
(Γελάει)
- Ερ. Δηλαδή;
- Απ. Ένας θα παίζει λαούτο και ο άλλος λύρα.
- Ερ. Για να μπορείτε να συνεργάζεστε;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Να μην υπάρχει και ανταγωνισμός, ίσως.
- Απ. Ναι.
- Ερ. Και να βοηθάει ο ένας τον άλλον.
- Απ. Και να βοηθάει ο ένας τον άλλον, ναι.
- Ερ. Τώρα, σήμερα έχετε σκεφτεί ότι ίσως να θέλατε εσείς να μάθετε λαούτο κι εκείνος λύρα;
- Απ. Ναι, το είχαμε σκεφτεί, αλλά πιστεύω ότι έχω μεγαλύτερο ενθουσιασμό για τη λύρα, παρά το λαούτο. Κι αυτός το ίδιο.
- Ερ. Ναι. Παίζετε μαζί τώρα;
- Απ. Ναι, παίζουμε. Όποτε μπορούμε, δηλαδή στο σπίτι, στις ελεύθερες μας ώρες παίζουμε συνέχεια μαζί. Συνέχεια. Μετά επαγγελματικά όποτε μπορούμε παίζουμε μαζί.
- Ερ. Είναι μεγαλύτερος ο αδερφός σας;
- Απ. Ναι είναι μεγαλύτερος, κατά πέντε χρόνια.
- Ερ. Και το επάγγελμά του είναι λαουτιέρης ή κάνει κάποιο άλλο επάγγελμα;
- Απ. Και αυτός είναι ξυλουργός και λαουτιέρης.
- Ερ. Λύρες φτιάχνετε;

- Απ. Κοιτάξτε να δείτε, στο ξυλουργείο του πατέρα μου, εκεί που πηγαίνουμε και βοηθάμε, έρχονται πολλοί οργανοποιοί και ξεγυρίζουνε και τους βοηθάει και ο πατέρας μου όποτε μπορεί και έχει ελεύθερες ώρες.
- Ερ. Τι θα πει ξεγυρίζουνε;
- Απ. Επεξεργάζονται τσι λύρες. Δηλαδή όταν φέρνουνε κομμάτια ξύλο, συνήθως φτιάχνονται από μουριές, από αγριαχλαδιές, από καρυδιές.
- Ερ. Το σκάφος;
- Απ. Ναι, το καπάκι συνηθίζεται να φτιάχνηται από κατράμι.
- Ερ. Δηλαδή;
- Απ. Είναι παλιό ξύλο το οποίο το χρησιμοποιούσανε επί Τουρκοκρατίας το οποίο δεν ξέρει κανείς από τι ξύλο είναι, από τι δέντρο είναι το κατράνι.
- Ερ. Και πού το βρίσκει κανείς;
- Απ. Δεν είναι εύκολο να το βρεις. Το βρίσκεις σε παλαιά χτίσματα. Όπως είναι στην παλιά Πόλη του Ρεθύμνου που είναι ενετικά κτίσματα, τούρκικα κτίσματα, σε παλιά σπίτια στα χωριά στην επαρχία, αλλά δεν είναι εύκολο να βρεις κατράνι.
- Ερ. Στο πάτωμα; Στο ταβάνι;
- Απ. Συνήθως είναι δοκάρια και παλιά κουφώματα.
- Ερ. Και παίρνει κανείς το ξύλο, το κατράνι, και γίνεται τι; Τι το κάνει;
- Απ. Το χρησιμοποιούνε για καπάκι για το όργανο. Καπάκι για το λαούτο και για τη λύρα.
- Ερ. Και για το λαούτο.
- Απ. Ναι.
- Απ. Έχει μια ιδιότητα ο παλμός του ξύλου αυτουνού και είναι... το έχουνε βρει για το όργανο, για τη λύρα.
- Ερ. Δηλαδή έρχονται κάποιοι λυράρηδες.
- Απ. Οργανοποιοί.
- Ερ. Και οργανοποιοί στο μαγαζί, στο ξυλουργείο του πατέρα σας...
- Απ. Στο εργαστήρι.
- Ερ. Και τι κάνουν;
- Απ. Έρχονται και φέρνουνε κομμάτια ξύλα ακατέργαστα και τα ξεγυρίζουνε στις κορδέλες, παίρνουν το σχήμα. Μετά έχουνε εκεί σκαρπέλα, τα

σκάβουνε και τα φέρνουνε σε ένα σημείο το οποίο τους βοηθάμε κι εμείς με τα μηχανήματα και πάνε μετά στο σπίτι τους και τα φτιάχνουνε. Έχουμε φτιάξει και στο μαγαζί βέβαια λύρες.

Ερ. Τα σκάβουνε;

Απ. Τα σκάβουνε. Ναι.

Ερ. Όλα τα σκάφη είναι σκαφτά;

Απ. Όλα, όλα. Στις λύρες είναι όλα σκαφτά.

Ερ. Κι έχετε εσείς μηχανήματα που βοηθούν αυτή τη διαδικασία;

Απ. Ναι βοηθούν. Βοηθούνε, ναι.

Ερ. Με τι σκάβεται ένα σκάφος;

Απ. Ένα σκάφος συνήθως το σκάβουν με τα χέρια. Το σκάβουνε με σκαρπέλα, ένα ειδικό εργαλείο που λέγεται σγρόμπια.

Ερ. Πώς λέγεται;

Απ. Σγρόμπια το λέμε εμείς σήμερα.

Ερ. Και τι είναι; Μεταλλικό; Σαν κουτάλι;

Απ. Ναι, μεταλλικό. Σαν κουτάλι είναι, μακρόστενο. Και μπροστά είναι το φτερό και το σκάφτεϊς, αλλά σκάβεται. Με δυσκολία βέβαια, αλλά... σκάβεται εκεί.

Ερ. Και οι οργανοποιοί αυτή τη δουλειά την κάνουνε στο εργαστήριό σας;

Απ. Κάποιοι φίλοι που μπορούν και έχει ελεύθερη ώρα ο πατέρας μου και τον ρωτήσουν έρχονται και ξεγυρίζουν.

Ερ. Ο πατέρας σας κάνει αυτή τη δουλειά;

Απ. Στις δικές μου λύρες, ναι. Είχε έρθει με κάποιον οργανοποιό, το οποίο είδε τη δουλειά, τον βοήθησε και έκανε την περισσότερη δουλειά, τα τελειώματα τα έκανε ο οργανοποιός.

Ερ. Δηλαδή όταν το σκάβει ο πατέρας σας μια λύρα για εσάς, πόσο θα αφήσει γύρω - γύρω; Ξέρετε τι εννοώ; Το σκάφτει και αφήνει...

Απ. Ναι, το πάχος του ξύλου στο σκάφος, πίσω. Έχει...

Ερ. Μισό; Ένα εκατοστό; Δυο;

Απ. Όχι. Κοιτάξτε να δείτε. Στη μέση το οποίο πατάει ο καθαλάρης της λύρας αφήνουνε... δεν θυμάμαι κι εγώ ακριβώς, γύρω στο... παραπάνω από μισό πόντο. Για να υπάρχει δύναμη να έχει...

- Απ. Για να μπορεί ο καβαλάρης δηλαδή να στεριώνεται και...
- Ερ. Και να μην πάθει ζημιά το όργανο. Ναι. Και μετά στα μάγουλα της λύρας, στο σκάφος που λένε...
- Ερ. Τι είναι τα μάγουλα;
- Απ. Είναι οι άκρες, στα χείλια, που αρχίζει και τελειώνει το σκάφος. Μετά παίζουμε στα χιλιοστά εκεί.
- Ερ. Στα χιλιοστά, ε; Και ο οργανοποιός το πιάνει αυτό και ξέρει περίπου και το τελειοποιεί. Δηλαδή το φέρνει έτσι όπως το θέλει.
- Απ. Όπως το θέλει.
- Ερ. Στο κατράμι τι κάνουν;
- Απ. Στο κατράμι το κόβουν και αυτό φέτες.
- Ερ. Αυτό πώς έρχεται δηλαδή; Το βρίσκουν σε δοκάρια;
- Απ. Σε δοκάρια είναι συνήθως.
- Ερ. Και τι χρώμα έχει;
- Απ. Είναι ασπρόξύλο και με τον καιρό έχει πάρει ένα σκούρο χρώμα.
- Ερ. Δηλαδή έτσι όπως είναι αυτό το γραφείο, μπεζ;
- Απ. Ναι, τέτοιο χρώμα, λίγο πιο σκούρο.
- Ερ. Ναι.
- Απ. Και το φέρνουν στο μαγαζί, το κόβουν γύρω στο πόντο, το κολλάνε, γιατί το καπάκι της λύρας γίνεται σε δυο κομμάτια, δεν είναι σ' ένα κομμάτι μονοκόμματο, είναι δύο κομμάτια ξύλο. Παίρνουν το σχήμα του κομματιού, το κόβουνε, το σκάβουν κι αυτό και το φέρνουν στα χιλιοστά, στη μέση αφήνουν ένα πάχος του ξύλου για να 'ναι το νεύρο του καπακιού για να μην σπάσει το καπάκι και μετά το κολλάνε.
- Ερ. Και αυτό πώς έρχεται; Πόσο στενό; Πόσο φαρδύ;
- Απ. Κι αυτό στα χιλιοστά παίζει.
- Ερ. Στα χιλιοστά κι αυτό, ε;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Έχει σημασία η ρίγα του ξύλου;
- Απ. Το τάστο;
- Ερ. Η ρίγα. Δηλαδή αυτό το κατράμι έχει γραμμές;
- Απ. Έχει, τα νερά του, του ξύλου. Παίζουν μεγάλη σημασία.

- Ερ. Παίζουν σημασία αν θα τα βάλετε...; Η κατεύθυνση;
- Απ. Παίζουν σημασία, ναι. Είναι κάθεται.
- Ερ. Κάθεται.
- Απ. Κάθεται.
- Ερ. Η ποδιά ας πούμε; Η γραβάτα;
- Απ. Η γραβάτα.
- Ερ. Το λέτε έτσι; Γραβάτα;
- Απ. Γραβάτα το λέμε. Ή ταστό ή γραβάτα. Δεν παίζει μεγάλη σημασία αυτό από τι ξύλο θα γίνει, απλώς μετά από εκεί που ξεκινάει το καπάκι, να μην ακουμπάει στο καπάκι, να έχει κάποιο περιθώριο. Να μην ακουμπάει στο καπάκι της λύρας.
- Ερ. Δεν κάνει;
- Απ. Δεν κάνει, όχι, γιατί βουβαίνεται το όργανο μετά.
- Ερ. Και τι βάζετε εκεί κάτω για να μην ακουμπάει ακριβώς;
- Απ. Το ανασηκώνω και έχει κενό, δεν έχει τίποτα από κάτω. Κολλλάει στο λαιμό, το ανασηκώνουνε, κολλλάει στο λαιμό, το ανασηκώνουν, αφήνουν κάποιο πάχος και βγαίνει πιο ψηλά απ' το καπάκι και δεν πατάει στο καπάκι. Από το λαιμό και κάτω δεν πατάει στο καπάκι.
- Ερ. Μάλιστα.
- Απ. Καμιά φορά αυτό που βάζουν το πλαστικό... είναι για τα νύχια; Τι είναι αυτό;
- Απ. Είναι για τα νύχια. Για να μην φαγώνεται το ξύλο.
- Ερ. Στο εργαστήριό σας κάνετε τίποτα για το σκάλισμα στο κεφάλι της λύρας;
- Απ. Ναι, βοηθάμε στον χοχλιό που λέμε, στο κεφάλι της λύρας, στην κεφαλή της λύρας, βοηθάμε κι εμείς να ξεγυριστεί. Είναι το δυσκολότερο κεφάλι της λύρας να φτιαχτεί το κεφάλι.
- Ερ. Γιατί;
- Απ. Γιατί είναι αδύνατο σημείο κι εκεί για να βγει το κεφάλι μπροστά είναι κολλημένος άλλος ένας ντάκος στο ξύλο. Και πρέπει να το σκάψεις ομοιόμορφα.
- Ερ. Τι εννοείτε ντάκος;
- Απ. Κομμάτι ξύλο είναι κολλημένο πάνω στο άλλο.

- Ερ. Το κολλάτε με κόλλα;
- Απ. Ναι, με κόλλα, με ξυλόκολλα. Και εκεί πρέπει να είσαι προσεκτικός την ώρα που το σκάβεις να μην σπάσει. Γιατί και το ξύλο εκεί, γίνεται πολύ αδύνατο.
- Ερ. Και το σκαλίζουν με το χέρι;
- Απ. Με το χέρι, με το χέρι. Μπορούν και σε παντογράφο, αλλά οι πιο πολλοί προτιμούν με το χέρι, έχει άλλη αξία με το χέρι. Το χειροποίητο.
- Ερ. Όσον αφορά τώρα το καπάκι ξέχασα να σας ρωτήσω. Με μηχανήμα το λεπταίνετε;
- Απ. Στο εργαστήριο συνήθως με μηχανήμα το φέρνω σ' ένα σημείο σε ένα πάχος με την μπλάνια και μετά με τα χέρια, το τελειοποιούν με τα χέρια.
- Ερ. Αυτή τη δουλειά που περιγράφουμε τώρα την κάνουνε στο εργαστήριό σας;
- Απ. Όχι πάντα. Όποτε έχουμε ώρα και μπορούμε να τους διευκολύνουμε, το κάνουν στο μαγαζί.
- Ερ. Πού έχετε το εργαστήριο εσείς;
- Απ. Στα Ρούστικα. Ναι, του πατέρα μου το εργαστήριο.
- Ερ. Εσείς πώς και δεν ασχοληθήκατε με αυτό το πράγμα; Να φτιάχνετε λύρες, μια που είστε λυράρης και ξέρετε και το όργανο και παίζετε.
- Απ. Είναι κάτι το πολύ δύσκολο, το οποίο δεν το κάνει ο καθένας να γίνει οργανοποιός και είναι και δύσκολο πράγμα να πετύχεις μια λύρα στον ήχο της.
- Ερ. Έχετε προσπαθήσει;
- Απ. Όχι. Να σας πω την αλήθεια δεν έχω προσπαθήσει, γιατί λέω ότι άλλη είναι η δουλειά του καθενός. Άλλη είναι η δουλειά του λυρατζή, άλλη είναι η δουλειά του ξυλουργού, άλλη είναι η δουλειά του οργανοποιού. Ο καθένας πρέπει να κάνει τη δουλειά και δεν έχω ασχοληθεί.
- Ερ. Ο αδερφός σας;
- Απ. Ούτε ο αδερφός μου.
- Ερ. Ούτε λαούτα.
- Απ. Ούτε λαούτα. Το λαούτο είναι ακόμη πιο δύσκολο να φτιαχτεί.
- Ερ. Απ' τη λύρα.
- Απ. Ναι.

- Ερ. Για να βγάλει καλό ήχο;
- Απ. Και για να βγάλει καλό ήχο και είναι και συμπαγές ξύλο, δεν είναι μονοκόμματο ξύλο. Κομμάτια - κομμάτια φτιάχνεται το λαούτο.
- Ερ. Επειδή είναι δύσκολο να βρεις μεγάλης διάστασης ξύλα;
- Απ. Δεν ξέρω, από παλιά βλέπω και φτιάχνανε συμπαγές. Ξεχωριστά το μπράτσο, ξεχωριστά η κεφαλή με τα κουρδιστήρια, το σκάφος είναι ντόγιες που λέμε σαν του βαρελιού, απλώς είναι κομμάτια - κομμάτια, λωρίδες - λωρίδες.
- Ερ. Τις οποίες τις συνδέετε με κόλλα;
- Απ. Τις συνδέουμε με κόλλα. Εγώ δεν ξέρω, δεν έχω δει, αλλά απ' ό,τι ξέρω με κόλλα.
- Ερ. Και έρχονται και φτιάχνονται και λαούτα στο οργανοποιείο;
- Απ. Στο λαούτο δεν έρχονται, αλλά μόνο λύρες, Λύρες, καμιά μαντόλα...
- Ερ. Η μαντόλα ποιο όργανο είναι; Αυτό σαν μαντολινάκι;
- Απ. Σαν μαντολινάκι, αλλά λίγο πιο μεγάλο.
- Ερ. Και έχει επίπεδο ηχείο πίσω ή όχι;
- Ερ. Ναι, νομίζω έχει επίπεδο, ναι. Γιατί υπάρχουν και κουρμπαραστά που τα λένε μαντόλες υπάρχουν και τα... και με τον επίπεδο πάτο.
- Ερ. Τέτοια έρχονται να φτιάξουν στο εργαστήριο; Να κόψουν ξύλα.
- Απ. Κόβουν. Μία - δύο φορές έχουνε έρθει κι έχουνε κόψει. Κι αυτά από τα ίδια ξύλα φτιάχνονται.
- Ερ. Ποιοι οργανοποιοί έρχονται;
- Απ. Έρχονται ο Τσουρδαλάκης ο Αντώνης ο οποίος έχει μαγαζί με μουσικά όργανα και άλλοι οι οποίοι δεν ασχολούνται τόσο επαγγελματικά, το να πουλήσουν, παρά το να φτιάξουνε, οργανοποιοί, δηλαδή ερασιτέχνες, όπως είναι ο Μπάμπης ο Μαρκάκης και άλλοι διάφοροι που δεν τους θυμάμαι καλά ποιοι είναι.
- Ερ. Ναι. Έχετε κάνει δίσκους;
- Απ. Όχι. Τώρα ετοιμάζω έναν, είμαστε στα σκαριά. Είμαστε στο στούντιο με τον Αγγελάκη τον Γιάννη τραγουδιστή, παίζω εγώ λύρα, ο Κυδωνάκης ο Μανώλης λαούτο. Δεύτερο λαούτο ο αδερφός μου ο Γιάννης ο

Φουντουλάκης και ο Χαλκιάδης Γιώργος κιθάρα και κρουστά ο Στέλιος ο Μουλακάκης.

Ερ. Τι κρουστά βάζετε; Τουμπελέκι και νταούλι;

Απ. Τουμπελέκι. Τουμπελέκι. Στο συγκεκριμένο δίσκο, τουμπελέκι. Στο cd.

Ερ. Γιατί;

Απ. Είναι η πρώτη μου δουλειά, δύσκολη είναι. Δικά μου κομμάτια και των παιδιών και του Κυδωνάκη του Μανώλη, οι μουσικοί και οι στίχοι είναι του Αγγελάκη του Γιάννη και πιστεύω ότι θα πάμε καλά.

Ερ. Δικούς σας σκοπούς βγάζετε;

Απ. Έχω βγάλει συρτούς. Τώρα θα τους ηχογραφήσω... Ότι μπορώ κι εγώ κάνω.

Ερ. Είναι συρτά;

Απ. Είναι συρτά και μια σειρά από κοντυλιές.

Ερ. Πιο εύκολο είναι να βγάλει κανείς σκοπούς του συρτού, συρτά, ή κοντυλιές;

Απ. Πιστεύω πως είναι τα συρτά πιο εύκολα και τα τραγουδάκια. Η εξαρτάται σε τι... τι κλίση έχει ο καθένας. Αλλά απ' ό,τι βλέπω και τώρα που βλέπω που βγαίνουν καινούργιοι σκοποί τα πιο πολλά είναι συρτοί.

Ερ. Εσείς στο Ρέθυμνο έχετε βγάλει διπλούς συρτούς; Δηλαδή όταν ηχογραφήσετε τα δικά σας τα συρτά, είναι ενωμένοι σκοποί;

Απ. Ναι, έχει ενωμένα, έχει και μονοκόμματα.

Ερ. Να το πω και διαφορετικά... δεν ξέρω αν...

Ερ. Αν κατάλαβα τι είπατε;

Ερ. Ναι. Αν γίνομαι κατανοητή έτσι όπως το λέω. Κατ' αρχήν ο συρτός από τι αποτελείται; Πείτε ένα παιδί από την Χίο που δεν έχει καμία ιδέα από κρητική μουσική να του πείτε έτσι λίγα λόγια για το συρτό. Δηλαδή έχει μια, δυο, τρεις, πέντε φράσεις; Τι έχει; Όπως οι κοντυλιές έχουν κάποιες φράσεις κολλημένες η μία δίπλα στην άλλη.

Απ. Ναι, εμείς τα λέμε, στη μουσική απάνω εννοείτε, όχι στον στίχο;

Ερ. Στη μουσική επάνω.

Απ. Εμείς τα λέμε γυρίσματα, δηλαδή στη γλώσσα τη δικιά μας, εμείς οι καλλιτέχνες, εμείς τα λέμε γυρίσματα. Συνήθως ένας συρτός για να παιχτεί λογικά θέλει δύο γυρίσματα, δύο κομμάτια έχει.

- Ερ. Και οι περισσότεροι είναι έτσι, οι περισσότεροι συρτοί;
- Απ. Ναι, οι περισσότεροι. Δύο και τρεις.
- Ερ. Α, υπάρχουν και με τρεις. Συνήθως αυτά είναι τα περίεργα συρτά, είναι πιο δύσκολα αυτά. Σας έρχεται κανένα στο μυαλό με τρεις; Με τρία γυρίσματα;
- Απ. Όχι, δεν μου μπορεί να μου έρθει κανένα στο μυαλό τώρα, αυτή τη στιγμή, με τρία γυρίσματα, αλλά είναι πολύ πιο δύσκολο, ούτε με δύο, γιατί με δύο είναι δύο γυρισματάκια. Άλλο τρία, άλλο δύο.
- Ερ. Με ένα;
- Απ. Όχι. Με ένα έχω ακούσει, γύρισμα, με πολλές παραλλαγές, αλλά ένα γύρισμα. Αλλά δεν έχω ακούσει πολλά, είναι ένα - δύο νομίζω.
- Ερ. Αλλά η μαντινάδα πώς κολλάει τώρα όταν έχει δύο ή όταν έχει ένα;
- Απ. Η μαντινάδα έχει δύο γυρίσματα και αυτή. Ε, τη μισή, το πρώτο κομμάτι της μαντινάδας λέγεται στο πρώτο γύρισμα και συμπληρώνεται στο δεύτερο. Και η υπόλοιπη πάλι το ίδιο. Η υπόλοιπη. Της υπόλοιπης μαντινάδας το πρώτο κομμάτι λέγεται πάλι στο πρώτο γύρισμα και το δεύτερο λένε την υπόλοιπη. Και συμπληρώνεται το τραγούδι, ο στίχος.
- Ερ. Σ' αυτά τα συρτά που έχουνε μόνο ένα γύρισμα; Και την πρώτη και τη δεύτερη τη λένε στο ίδιο γύρισμα;
- Απ. Τη λένε στο ίδιο γύρισμα.
- Ερ. Και σε αυτήν που έχει τρία; Σε συρτά που έχουν τρία; Κάποιο δεν τραγουδιέται;
- Απ. Κάποιο δεν τραγουδιέται, συνήθως.
- Ερ. Αφήνουν κάποιο σαν οργανικό ας πούμε.
- Απ. Ναι.
- Ερ. Στα δικά σας συρτά εσείς πόσα γυρίσματα βάζετε;
- Απ. Δύο. Δύο στο κάθε σκοπό δύο, αλλά μπορείς όμως στον κάθε σκοπό να κολλήσεις άλλον ένα συρτό, άμα είναι συρτός, μπορείς να κολλήσεις άλλον έναν συρτό ο οποίος έχει πάλι από δύο γυρίσματα, και γίνονται αδερφάκια, γίνονται ταίρι, γίνονται ένα κομμάτι.
- Ερ. Αυτό λοιπόν ήθελα να ρωτήσω στην αρχή. Βάζετε ταίρια αδερφάκια συρτά;
- Απ. Ναι. Ναι, μπορείς.

- Ερ. Ή θα το γράψετε ας πούμε το κάθε συρτό ξεχωριστά με τις δικές του μαντινάδες;
- Απ. Όχι. Να σας πω, γιατί έχουμε ξεκινήσει. Έχουμε γράψει και ξεχωριστά συρτά και διπλά συρτά.
- Ερ. Τα λέτε διπλά αυτά τα αδερφάκια;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Τριπλά συρτά;
- Απ. Μετά μπορεί να γίνει και αυτό, αλλά γίνεται μετά σειρά ολόκληρη, είναι πολύ μεγάλο.
- Ερ. Και οι μαντινάδες; Τις φτιάχνει πρώτα ο κύριος Αγγελάκης και σας τις δίνει και μετά κάνετε τη μουσική;
- Απ. Όχι, αυτά συνδυάζονται. Μπορείς και με τη μαντινάδα να εμπνευστείς μουσική. Όπως έγινε τώρα; Έδωσα τη μουσική, με τη μουσική εμπνεύστηκε αυτός ποιες μαντινάδες τις είχε, τις έβγαλε, δεν ξέρω, αρμόζει στο κάθε κομμάτι.
- Ερ. Ο κύριος Αγγελάκης φτιάχνει μαντινάδες για εσάς; Έτσι στα δύο τρία συρτά που έχετε γράψει;
- Απ. Ναι, αυτός. Έχει και δικές του μαντινάδες, του έχουνε δώσει και μαντινάδες κάποιοι δικοί του άνθρωποι και τις οποίες θα τις τραγουδήσει βέβαια ο ίδιος, απλώς θα είναι για τα κομμάτια τα δικά μου οι μαντινάδες αυτές.
- Ερ. Ποια είναι η διαδικασία να βγάλει κανείς έτσι έναν σκοπό;
- Απ. Διαδικασία;
- Ερ. Σας έρχεται αυθόρμητα, την ώρα που παίζετε;
- Απ. Συνήθως έρχεται αυθόρμητα. Σου έρχεται κάποια έμπνευση, κάποια μουσική, την οποία αν μπορείς εκείνη τη στιγμή την συγκρατείς και την επεξεργάζεσαι. Τη διαμορφώνεις.
- Ερ. Τη γράφετε καθόλου σε κασετοφωνάκι;
- Απ. Ναι, μπορείς και να τη γράψεις σε κασετοφωνάκι για να μην την ξεχάσεις, αλλά πάλι... καλό είναι να τη γράψεις σε κασετοφωνάκι για να το ξεχάσεις, υπάρχει περίπτωση να τη ξεχάσεις. Εγώ δεν τα 'γραψα, εγώ τα θυμόμουνα κι από 'κει όσο περνούσε καιρός, διόρθωνα και κάτι, έβαζα και κάτι

παραπάνω, έβγαζα κάτι, ήρθε σε μια τελική μορφή. Μέχρι και την τελευταία στιγμή που μπορεί να πας να γράψεις, μπορεί να αλλάξεις κάτι στη μουσική επάνω.

Ερ. Αυτό που λέμε καμιά φορά που λέμε τέσσερα, έξι, οκτώ; Αυτός ο συρτός είναι τέσσερα, ο άλλος είναι έξι, οκτώ μέτρα;

Απ. Σε μέτρα.

Ερ. Αυτό το λένε καθόλου; Εσείς το χρησιμοποιείτε;

Ερ. Εγώ προσωπικά δεν το χρησιμοποιώ, όχι. Είναι και αυτό, είναι στη μουσική απάνω. Είναι για την πιο σωστή έκφραση στη μουσική απάνω. Δεν μπορείς να πεις παίξε μου το τέταρτο γύρισμα, σου λένε με μέτρα οι πιο πολλοί που ξέρουν από μουσική, γιατί υπάρχουν και ανθρωποι που παίζουν μουσική και δεν ξέρουν από νότες και από σχεδιαγράμματα.

Ερ. Εσείς όταν παίζετε κοιτάτε τον χορευτή που έχετε μπροστά;

Απ. Σίγουρα κοιτάς τον χορευτή να δεις αν του παίζεις αυτό που θέλει, στην ένταση που θέλει, στο ρυθμό που θέλει.

Ερ. Υπάρχουν περιπτώσεις που δεν θέλετε να κοιτάτε;

Απ. Ναι, υπάρχουν περιπτώσεις που έχω ενδιαστεί με την όλη κατάσταση και θέλω να παίζω και θέλω να είμαι σε κάποια στιγμή στον κόσμο μου, πώς να σας πω, σε κάποια στιγμή, στη δικιά μου φαντασία, στη δικιά μου μουσική.

Ερ. Σας πειράζει αν ο μπροστινός δεν ξέρει τα βήματα και δεν μπαίνει σωστά;

Απ. Ναι. Με πειράζει... Με πειράζει...

Ερ. Μπορεί να σας μπερδέψει και εσείς αν προσπαθήσετε να τον βάλετε πάλι πίσω;

Απ. Προσπαδώ να τότε βάλω στον χρόνο του κομματιού, του συρτού, του σιγανού ό,τι είναι αυτός, του χορού.

Ερ. Υπάρχουνε φράσεις στα συρτά που είναι μεγαλύτερες από κάποιες άλλες; Δηλαδή αντί να φτάνει μέχρι εδώ, κάποιες άλλες να είναι μεγαλύτερες; Δηλαδή να το πω διαφορετικά. Ο πρώτος, έτσι;

Απ. Ναι.

Ερ. Κατ' αρχήν ο πρώτος πόσα γυρίσματα έχει;

- Απ. Ο πρώτος συρτός έχει δύο γυρίσματα το οποίο το κάθε γύρισμα παίζεται από τρεις φορές και πάνω. Τρεις φορές παίζεται...
- Ερ. Έχει πόσα γυρίσματα;
- Απ. Δύο. Σε δύο κομμάτια χωρίζεται ο συρτός αυτός.
- Ερ. Το Μόνο εκείνος π' αγαπά;
- Απ. Και αυτό, όχι αυτό έχει τέσσερα.
- Ερ. Τραγουδιούνται όλα;
- Απ. Ο Σκορδαλός έχει τραγουδήσει τα δύο τελευταία γυρίσματα.
- Ερ. Και τα άλλα είναι σαν εισαγωγή;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Τα τραγουδάει εδώ κανένας, τα πρώτα;
- Απ. Τα τραγουδάνε, δηλαδή έχουνε προσπαθήσει.
- Ερ. Θέλω να πω, δηλαδή υπάρχουνε άνθρωποι που αυτά που δεν τα τραγουδήσε ο Σκορδαλός βγάζουν μαντινάδες και τα λένε;
- Απ. Στα γλέντια, ναι. Τώρα σε δισκογραφία δεν ξέρω αν έχουν ξαναπαίξει και έχουνε γυρίσει αυτά τα κομμάτια σε τραγούδι.
- Ερ. Εσείς το κάνετε αυτό;
- Απ. Εγώ σας είπα δεν τραγουδάω, αλλά πολλοί τραγουδιστές το τραγουδάνε το γύρισμα αυτό.
- Ερ. Ποιοι δηλαδή;
- Απ. Πολλοί προσπαθούνε, δεν θυμάμαι τώρα ακριβώς ποιος, αλλά πολλοί προσπαθούνε και το πετυχαίνουν κιόλας.
- Ερ. Εσύ θα αλλάζετε, θα ήσασταν δηλαδή υπέρ της άποψης κάποιος που βγάζει ένα δίσκο και παίζει Σκορδαλό να βάλει άλλα λόγια στο Μόνο εκείνος π' αγαπά; Στο Ωσπου να ζει ο άνθρωπος;
- Απ. Κοίταξε να δεις, για να αγαπηθεί ένα κομμάτι σίγουρα παίζει ρόλο και ο στίχος του. Έχει αγαπηθεί με το στίχο του και με τη μουσική του. Δεν είμαι κατά αυτονού. Να το γράψει ένα παραδοσιακό σκοπό όπως είναι του Σκορδαλού και να πει άλλη μαντινάδα, αλλά αλλιώς το 'χουμε συνηθίσει, αλλιώς το 'χει δηλαδή πάρει το αυτί μας. Να ξεκινήσει ο σκοπός και να πει το Μόνο εκείνος π' αγαπά και άλλο να πει μια άλλη μαντινάδα, αφού έχει χιλιοτραγουδιστεί έτσι και έχει βιώσει τα ακούσματά μας ολωνών. Πολλοί

παλιοί σκοποί αλλάζουν οι στίχοι τους και ξαναγράφονται και γίνονται και ωραίοι, απλώς είναι απόψεις αυτές, το αν θες να ακούσεις τον πρωτότυπο στίχο ή κάποιο καινούργιο.

Ερ. Τι νομίζετε ότι ξεχωρίζει τον καλό λυράρη; Τι είναι αυτό που έχει ένας καλός λυράρης; Δηλαδή ποια είναι τα χαρακτηριστικά του; Για να πείτε ότι αυτός μ' αρέσει.

Απ. Προσωπικά εμένα;

Ερ. Επειδή εσείς γνωρίζετε μουσική και είστε λυράρης.

Απ. Κοίταξε να δεις. Ο καθένας έχει τη μορφή τη δική του στη μουσική. Και ο καθένας έχει κάποια καλλιτεχνία ο οποίος παίζει. Δεν είναι ή μικρός είναι ή μεγάλος... εμένα μ' αρέσει να έχει γλυκιά, καθαρή λύρα.

Ερ. Τι εννοείτε καθαρή λύρα;

Απ. Οι νότες του να είναι καθαρές.

Ερ. Δηλαδή να μην είναι μπερδεμένες.

Απ. Να είναι καθαρές, να μην είναι μπερδεμένες, να καταλαβαίνεις τις νότες. Δηλαδή παίζει μια νότα, έναν σκοπό, να ακούς απόλυτα και να ξεχωρίζεις τις νότες. Να ακούς μια αρμονία, μια γλύκα, ένα χρώμα, να βγαίνει χρώμα από τη λύρα του.

Ερ. Υπάρχουν περιπτώσεις που κάποιοι λυράρηδες δεν έχουν αυτήν την καθαρότητα;

Απ. Ναι, είναι... αναλόγως.

Ερ. Τι άλλο χαρακτηριστικό πρέπει να 'χει; Ας πούμε το ρεπερτόριό του πρέπει να είναι μεγάλο, κατά τη γνώμη σας, για να πείτε ότι «αυτός είναι καλός λυράρης»; Ξέρει και παίζει και αυτό κι εκείνο και το άλλο;

Απ. Βεβαίως, μετράει και το μεγάλο ρεπερτόριό του, αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Δηλαδή να πεις ότι κάποιος παίζει είκοσι σκοπούς και δεν παίζει εκατό. Αν τους παίζει ωραία και γλυκά γιατί... δεν μπορείς να πεις ότι δεν είναι καλός λυράρης. Αν βέβαια έχει περισσότερο ρεπερτόριο ακόμη καλύτερα. Να παίζει καλή λύρα και μεγάλο ρεπερτόριο.

Ερ. Εδώ ας να σας πιάνει στην καρδιά;

Απ. Εκεί είναι το σημαντικότερο. Εμένα πρώτα αν με πιάνει στην καρδιά είναι απ' τους καλύτερους μου, δηλαδή εκεί με ενθουσιάζει, κι ακόμη κι όταν

παίζω λύρα, αν το κομμάτι με αγγίζει στην καρδιά, είμαι ευχαριστημένος. Άμα δεν με αγγίζει στην καρδιά το παίζω σαν μηχανικά, που λέμε.

Ερ. Πώς βλέπετε την τωρινή κατάσταση; Τα πράγματα πώς εξελίσσονται για τους νέους λυράρηδες;

Απ. Κοιτάξτε να δείτε. Πιστεύω ότι υπάρχουν πολλοί καλοί και νέοι καλλιτέχνες οι οποίοι παίζουνε μουσική. Καλοί είναι, βλέπω ότι πολλά παιδιά ασχολούνται με την παράδοση, υπάρχουν και κάποιοι καλλιτέχνες οι οποίοι έχουνε αλλάξει, έχουνε ξεφύγει λίγο απ' την παράδοση. Εντάξει, δεν το κατηγορώ εγώ αυτό. Όσο μπορούν καλύτερα τα παιδιά, εμείς οι νέοι να κρατούμε την παράδοση, να μη φεύγουμε από τη παράδοση γιατί η παράδοσή μας είναι πολιτισμός.

Ερ. Εσείς αυτά που κάνετε προσπαθείτε να κρατάτε απ' τα παλιά και να προσθέτετε κάτι καινούργιο; Ποιος είναι ο στόχος σας, έτσι, το όραμά σας;

Απ. Όπως το είπατε, να κρατήσω παλιούς, παλιά ακούσματα, να μην χάνονται και όσο μπορώ με ευαισθησία και προσοχή να μπορώ κι εγώ κάτι να... αν μπορέσω στο μέλλον να προσθέσω κι εγώ κάτι στη μουσική, να βοηθήσω κι εγώ. Αλλά βέβαια σε περιορισμό. Όχι να ξεφύγουμε απ' την παράδοση και ν' αλλάξουμε...

Ερ. Τι είναι αυτό το κάτι που θα βάλετε;

Απ. Ένα π.χ. κομμάτι, ένα συρτό, ένα σκοπό ο οποίος δεν έχει ακούσματα άλλης μουσικής, δηλαδή μακριά από τα κρητικά, από τη βυζαντινή μουσική απ' αυτή τη μουσική. Να μην έχει λαϊκό στιλ ή ευρωπαϊκό, να έχει στιλ γνήσιας... κρητικές. Βυζαντινή κρητική μουσική. Γιατί η κρητική έχει κάποιες βάσεις από τη βυζαντινή.

Ερ. Γνωρίζετε βυζαντινή μουσική;

Απ. Δεν γνωρίζω προσωπικά εγώ, ξέρω όμως ότι...

Ερ. Όλοι οι ήχοι αυτοί είναι κοντινοί.

Απ. Ναι, κοντινοί. Αυτό πιστεύω. Και σας είπα. Υπάρχουνε πολλοί νέοι που ενδιαφέρονται και ασχολούνται με τη μουσική και είναι καλοί και πιστεύω με λίγο προσπάθεια όλοι θα δώσουνε κάτι, θα πρέπει να δώσουνε κάτι.

Ερ. Είναι ένα ερώτημα τώρα που μας απασχολεί έτσι, από καιρό. Γιατί; Πώς και το Ρέθυμνο έχει βγάλει τόσους σπουδαίους λυράρηδες από παλιά και

συνεχίζει και βγάζει νέους ανθρώπους μέχρι και σήμερα που άλλοι νομοί της Κρήτης δεν έχουν αυτό το γνώρισμα. Στη Σητεία δεν βγαίνουνε νέα παιδιά να παίζουνε το βιολί εκεί που είναι, στην Ιεράπετρα πάλι ελάχιστοι είναι οι νέοι.

Απ. Όχι, πιστεύω ότι κάθε επαρχία της Κρήτης υπάρχουν καλλιτέχνες. Άλλοι πιο γνωστοί, άλλοι άγνωστοι, υπάρχουνε βέβαια.

Ερ. Αλλά πώς το Ρέθυμνο έβγαλε τόσα σπουδαία ονόματα; Μου είπατε τόσα σπουδαία ονόματα τώρα που ξεκινήσαμε.

Απ. Μουντάκηδες, Σκορδαλός. Δεν ξέρω.

Ερ. Κλάδο, το ένα, το άλλο. Δηλαδή έχουμε μια σειρά ονομάτων και ακόμα και σήμερα βγαίνουν νέοι άνθρωποι.

Απ. Ναι, έχουμε πολλούς καλούς καλλιτέχνες εδώ το Ρέθυμνο. Δεν ξέρω. Το χρώμα τους γεννά, το κλίμα; Τι να σου πω; Ο ένας απ' τον άλλο παρασέρνεται; Δεν ξέρω. Πάντως κι εσείς όπως το είπατε εμείς πολλές φορές οι καλλιτέχνες αναρωτιόμαστε γιατί το Ρέθυμνο, βέβαια και άλλες... και άλλες, και τα Χανιά και το Ηράκλειο βγάζει ωραίους, πολύ καλούς οργανοπαίχτες έχει βγάλει και θα βγάζει. Αλλά τι έχει το Ρέθυμνο; Δεν ξέρουμε, όλοι αναρωτιόμαστε το ίδιο. Γιατί το Ρέθυμνο βγάζει τόσους πολλούς.

Απ. Εσείς τι εξήγηση δίνετε, μπορείτε να δώσετε, ας πούμε;

Ερ. Τι εξήγηση να δώσεις; Κι εμένα μου φαίνεται παράξενο, αλλά μου αρέσει όμως αυτό, ότι βγαίνουν πολλοί καλοί καλλιτέχνες κι έχουνε βγει πολλοί καλοί καλλιτέχνες που είναι από το Ρέθυμνο. Με τιμάει αυτό. Και πιστεύω ότι θα βγαίνουνε όσο υπάρχει ζωή στο Ρέθυμνο και ειδικώς σε όλη την Κρήτη θα βγαίνουνε άνθρωποι καλλιτέχνες και καλοί.

Ερ. Εσείς μάθατε τη λύρα από το αυτί ή πήρατε και τίποτα μαθήματα σε κάποια σχολή;

Απ. Και από το αυτί και πήρα μαθήματα όπως σας είπα από συγκεκριμένο άτομο.

Ερ. Από το Χαράλαμπο;

Απ. Ναι, από τον Μαρκάκη. Ναι. Και μετά στην πορεία με τα λαούτα που έπαιζα, με βοηθούσαν, μου δείχνανε μερικά πράγματα. Και ακόμη, παίρνω,

πολλές φορές μου δείχνουνε. Ε, εκτός από το αυτί μου λένε «παίξε και αυτό το κομμάτι». «Κάτσε γιατί δεν το κατάλαβα». Και λίγο το αυτί και λίγο το μάτι, το παίρνουμε.

Ερ. Στη σχολή του Μουντάκη έχετε πάει ποτέ;

Απ. Όχι, εγώ τον Μουντάκη δεν τον πρόλαβα. Ήμουν μικρός. Εγώ δηλαδή όταν πρωτοήρθε στην Ελλάδα, ο Μουντάκης πέθανε. Δηλαδή ούτε είχα τύχει σε γλέντι του ούτε τίποτα, μόνο από δισκογραφία τον έχω ακούσει τον Μουντάκη. Δυστυχώς.

Ερ. Αυτό που τώρα μαθαίνουνε τα νέα παιδιά λύρα μέσω του Μουσικού Γυμνασίου ή μέσω μαθημάτων και αυτά, αυτό πώς το βλέπετε ως νέος εσείς;

Απ. Εγώ; Το βλέπω πολύ καλό, πολύ ευχάριστο για μένα είναι αυτό ότι στο σχολείο διδάσκουν τα παιδιά μουσική και προπαντός λύρα και λαούτο και μαντολίνο.

Ερ. Νομίζετε δηλαδή ότι είναι ένας σίγουρος τρόπος να γίνει κανένας καλός ή δεν έχει σημασία;

Απ. Όχι, οι βάσεις είναι. Σίγουρα θα δώσουνε καλές βάσεις. Από εκεί εξαρτάται το άτομο πώς θα μπει στη μουσική απάνω. Πόσο θα ασχοληθεί, πόσο πολύ του αρέσει. Από τον ίδιο εξαρτάται πώς θα καταλήξει.

Ερ. Ναι. Εσείς τώρα πού παίζετε; Γίνονται, ας πούμε, συμφωνίες μεταξύ καταστημάτων, γίνονται γάμοι και σας καλούνε;

Απ. Ναι, και σε γάμους μας καλάνε.

Ερ. Βαφτίσεις, αρραβωνιάσεις;

Απ. Βαφτίσεις, αρραβωνιάσεις, ναι. Και παίζουμε και σε κρητικές βραδιές το χειμώνα αλλά και το καλοκαίρι σε πανηγύρια όπως είναι κάποιων αγίων, παίζουμε.

Ερ. Σε πανηγύρια στα Ρούστικα έχετε παίζει;

Απ. Ναι, έχω παίζει. Όχι πανηγύρι. Χοροεσπερίδα.

Ερ. Που ήτανε;

Απ. Του συλλόγου. Του Πολιτιστικού Συλλόγου Ρουστίκων.

Ερ. Ναι.

- Απ. Είχε γίνει κι έχω παίζει, ναι, μια φορά στις 10 του Αυγούστου είχαν κάνει την χοροεσπερίδα, τότε. Κι ήταν ωραία γιατί ήταν στην πλατεία του χωριού, μαζευτήκανε πολλοί ανδρώποι απ' το χωριό κι απ' τα ξένα χωριά παίζαμε, γλέντι ωραίο.
- Ερ. Εσάς τι σας ανεβάζει σ' ένα γλέντι; Τι μπορεί να σας φτάσει ας πούμε στα ουράνια, που λέμε; Τι να κάνουν κάποιιοι ή τι να μην κάνουν για να ανεβείτε στα ουράνια;
- Απ. (Γελάει)
Σίγουρα παίζει ο κόσμος σημασία από κάτω, ίσως δίνει το κέφι του πιο πολύ. Αν βλέπεις ότι κι ο κόσμος έχει όρεξη και χορεύει κι έχεις ανταπόκριση από αυτό που παίζεις στον κόσμο, δηλαδή αυτό που παίζεις το μεταδίδεις και το καταλαβαίνουν οι από κάτω, είναι το καλύτερο πιστεύω. Σε βγάζει στα ουράνια.
- Ερ. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου έχετε τύχει σε καβγά, ας πούμε; Να δημιουργηθεί παρεξήγηση την ώρα που παίζετε;
- Απ. Ε, κάπου κάποια στιγμή γενικώς στα ξημερώματα, κάποιοι μεθούνε, κάποιοι κουρασμένοι, γίνονται συνήθως παρεξηγήσεις αλλά πάντα προσπαθώ να το σταματήσω αυτό το πράγμα, δηλαδή να δώσω π.χ. παιδιά... «παιδιά κάτι έγινε, ε, τι έγινε», πολλές φορές «εγώ φταίω, τελείωσε». Και προσπαθώ να τα φτιάξω να μην γίνονται φασαρίες.
- Ερ. Όταν ο λυράρης παίζει σ' ένα πανηγύρι δίνονται παραγγελιές και υπάρχει και χαρτούρα;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Σε τι πανηγύρια έχετε παίζει στο νομό;
- Απ. Δεν μπορώ να θυμηθώ τώρα σε πόσα πανηγύρια έχω παίζει, έχω παίζει.
- Ερ. Πώς γίνεται δηλαδή; Ποιος καλεί; Ο ταβερνιάρης ας πούμε λέει;
- Απ. Άμα το κάνει η ταβέρνα, θα σε καλέσει ο ταβερνιάρης.
- Ερ. Ποιος άλλος μπορεί να το κάνει;
- Ερ. Μπορεί να το κάνει ο Πολιτιστικός Σύλλογος του χωριού, δηλαδή το χωριό. Μπορεί να το κάνει και ένας ιδιώτης μπορεί να το 'χει σαν τάμα, να κάνει ένα πανηγύρι.
- Ερ. Μπορεί να γίνει ας πούμε στην πλατεία;

- Απ. Ναι.
- Ερ. Χωρίς ταβέρνα;
- Απ. Χωρίς ταβέρνα.
- Ερ. Χωρίς φαΐ;
- Απ. Μπορεί να γίνει και χωρίς φαΐ αλλά συνήθως συνηθίζεται να γίνεται με φαΐ και με ποτό.
- Ερ. Οπότε όταν δεν υπάρχει ταβέρνα ποιος έχει την ευθύνη ας πούμε για τα φαγητά και τα ποτά;
- Απ. Συνήθως άμα το κάνει ο σύλλογος, τα άτομα του συλλόγου. Ψωνίζουν με τα λεφτά που έχουνε μαζέψει από διάφορες εκδηλώσεις ο σύλλογος και αγοράζει φαγητά, ποτά. Παίρνει τα παιδιά, έχει το χωριό και παιδιά πολλά, κάνει γκαρσόνια, βοηθάνε όλοι μαζί και κάνουνε κάποιο πανηγύρι.
- Ερ. Και ο καθένας που έρχεται να ακούσει να χορέψει, πληρώνει κάποια είσοδο ας το πούμε έτσι; Ή ό,τι φάει - ό,τι πιει;
- Απ. Συνήθως στα πανηγύρια που κάνει ο σύλλογος δεν υπάρχει είσοδος. Συνήθως ό,τι φάει και ό,τι πιει. Τώρα τα τελευταία χρόνια οι καταστηματάρχες που έχουνε ταβέρνες κι αυτά συνηθίζουνε να έχουνε είσοδο.
- Ερ. Το βλέπετε καλό αυτό ή όχι;
- Απ. Από μιας άποψης είναι καλό αυτό γιατί δεν γίνεται παρεξήγηση, «όχι, μας έβαλε πολύ τη μπύρα, ή μας έβαλε πολλά ή λίγα ήτανε». Πληρώνει τα όργανα π.χ. και μουσική. Δεκαπέντε ευρώ, δεκαέξι. Ξέρεις ότι θα πας να διασκεδάσεις με δεκαπέντε Ευρώ, ξέρεις ότι θα δώσεις δεκαπέντε, θα φας, θα πιεις, αν θες να πιεις θέβαια παραπάνω θα πληρώσεις και κανονίζει ο καθένας πιστεύω την πορεία του κι έτσι ο κόσμος δεν έχει το ερώτημα στο μυαλό του ότι «ξέρεις, ναι, παίζει εκεί ο Μανώλης, ο Γιάννης, ο Μιχάλης ωραία θα πάω να τον ακούσω, αλλά βαστάω π.χ. τριάντα ευρώ, είκοσι ευρώ».
- Ερ. Θα μου φτάσουνε;
- Απ. Θα με φτάσουνε ή θα σε γίνω ρεζίλι που λέει ο λόγος; Αλλά με το εισιτήριο ξέρουν ότι είναι δεκαέξι ευρώ και κανονίζουν την πορεία τους και μπορούν να πάνε και να περάσουν, να πάνε και να περάσουνε και πιο

ευχάριστα, γιατί ξέρουν ότι δεκαπέντε δώσανε, χαλάσανε..., θα δώσουν αυτά τα λεφτά.

Ερ. Σαμπάνιες ανοίγουνε καθόλου;

Απ. Κοίταξε, σε πανηγύρια δεν συνηθίζεται και σε χοροεσπερίδες αλλά σε γάμους το κάνουν τώρα, τα τελευταία χρόνια. Δεν είναι βέβαια παραδοσιακό πράγμα αυτό να ανοίγουνε σαμπάνιες, αλλά άμα θέλει οι φίλοι του γαμπρού, της νύφης ή του παιδιού που βαφτίζονται οι γονείς του, ανοίγουνε.

Ερ. Στα μαγαζιά έχει τύχει να δείτε ας πούμε να φέρνουν το κιβώτιο και να ανοίγουν μπροστά στα όργανα;

Απ. Ναι, ναι. Το κάνουνε και κερνάνε αυτούς που χορεύουνε.

Ερ. Τι άλλα έθιμα καινούργια που δεν τα είχανε παλιά βλέπετε;

Απ. Τι να σας πω, δεν είμαι κι εγώ πολύ παλιός για να ξέρω πολύ καλά τα παλιά έθιμα...

Ερ. Όπως μου είπατε για τη σαμπάνια, παλιά δεν γινότανε.

Απ. Δεν γινόταν, όχι. Μα δεν είχαν οι ανδρώποι να πιούνε σαμπάνια έτσι κι αλλιώς στα χωριά.

(Γελάει)

Ερ. Ακριβώς, ναι.

Απ. Συνήθως παλιά στα χωριά, στα πανηγύρια, που το 'χω εγώ ακούσει από τον πατέρα μου, από τους παππούδες μου, ότι ο κόσμος πήγαινε στο πανηγύρι και δεν γινόταν όπως τώρα που είναι διακόσια, τριακόσια άτομα, χίλια άτομα. Τότε τα κάνανε συνήθως στα καφενεία και ήταν πενήντα εξήντα άτομα και γι' αυτούς ήταν τότε καλό πανηγύρι. Και δεν είχαν φαγητά. Είχαν καρπούζια, φρούτο, βανίλια που λέγαν το υποβρύχιο, ρακί, κρασί και τώρα, στα νεότερα τώρα χρόνια, μπύρα. Και δηλαδή μπορεί να γλεντούσαν και τρεις μέρες. Τρεις. Τώρα γλεντούνε μια μέρα το πολύ, δύο.

(Γελάει)

Ερ. Εσείς πόση ώρα παίζετε καδιστικούς χορούς για να ξεκινήσετε μετά να μπειτε, ας πούμε στον χορό; Κατ' αρχήν υπάρχουν καδιστικοί και όχι σκοποί;

- Απ. Υπάρχουν σκοποί οι οποίοι είναι αργοί σκοποί, τραγούδια, τα οποία... αμανέδες τα οποία μπορείς να τα παίζεις όταν ξεκινάει το γλέντι και να μπει στο κλίμα ο άλλος, και να είναι και πιο ευχάριστο. Συνήθως παίζονται... ποικίλει. Δηλαδή στην αρχή θα παίζεις δυο - τρία τραγούδια, θα παίζεις κι ένα συρτό, αν δηλαδή δεν έρθει να σου παραγγείλουν θα παίζεις και ένα συρτό. Μετά ξανά πάλι, θα δεις, αναλόγως βλέπεις τι θέλει ο κόσμος.
- Ερ. Περίπου πόση ώρα παίζετε για να σηκωθεί η πρώτη παρέα να πιάσει να χορέψει;
- Απ. Ε, συνήθως μια ώρα, μισή. Μπορεί και δύο. Αναλόγως.
(Γελάει)
Αναλόγως τους γλεντζέδες που έχει το γλέντι!
- Ερ. Αναλόγως. Υπάρχει περίπτωση δηλαδή να παίζετε και δυο και τρεις ώρες και να μην σηκωθεί κανείς;
- Απ. Ναι, αμέ.
- Ερ. Και τότε πώς αισθάνεται ο λυράρης;
- Απ. Ε, μπαίνουν διάφορα στο μυαλό του. Σου λέει «μα δεν παίζω καλά ή...»;
(Γελάει)
- Ερ. Δεν είναι κανείς μερακλής;
- (Γελάει)
- Απ. Δεν είναι κανείς μερακλής ή κάτι στραβώνει η δουλειά, κάπου τα μηχανήματα δεν είναι ρυθμισμένα σωστά και έχουνε κουραστεί ο κόσμος, δεν ξέρεις.
- Ερ. Σας αρέσει να παίζετε με δυνατή ένταση, τα μηχανήματα;
- Απ. Όχι, δεν μου αρέσει να παίζω με δυνατή ένταση, μου αρέσει να παίζω σε μέτρια κατάσταση, αλλά να μπορώ να ακούω αυτό που παίζω για να μπορώ να παίζω.
- Ερ. Ακούτε καλά όταν έχετε δυνατά ή μέτρια την ένταση ή υπάρχουν περιπτώσεις όπου ο κόσμος μπορεί να ενοχλείται από την ένταση της μουσικής κι εσείς να μην ακούγεστε μεταξύ σας;

- Απ. Ναι, ναι. Υπάρχει περίπτωση να βγεις απάνω στο πάλκο και να παίζεις και να μην ακούς τίποτα και να λες «μα δεν ακούω, δεν είμαι καλά ρυθμισμένος» και από κάτω να...
- Ερ. Να ξεκουφαινόνται, που λέμε.
- Απ. Να ξεκουφαινόνται. Αλλά αυτό παίζει σημασία η ρύθμιση, δηλαδή αυτό πρέπει να το παρατηρεί κανείς πριν βγει απάνω, να παίρνει τα μέτρα του ώστε να μην γίνεσαι κουραστικός στον κόσμο.
- Ερ. Ναι. Πώς να πάρεις τα μέτρα σου, όμως;
- Απ. Πριν ξεκινήσεις να ρυθμίσεις. Να βάλεις ή ο ίδιος να κατεβείς μετά ή κάποιος απ' το συγκρότημα, να κατέβεις κάτω να πας μέχρι το τέλος του χώρου που παίζεις, να ακούσεις, είναι δυνατά, είναι χαμηλά, θέλει βάθος, θέλει μπάσα; Να δεις ο ίδιος.
- Ερ. Τα μηχανήματα είναι δικά σας;
- Απ. Ναι, συνήθως είναι δικά μας.
- Ερ. Δηλαδή ο λυράρης πρέπει να πληρώσει...
- Απ. Κοίταξε να δεις...
- Ερ. ... κι ένα ποσό για να έχει μηχανήματα;
- Απ. Ε, ναι. Πρέπει να διαθέσει κάποια λεφτά ή ο λυρατζής, ή ο λαουτιέρης ή ο τραγουδιστής, όποιος τα 'χει. Η μπορεί να τα έχουν και μαζί. Να διαθέσει κάποια λεφτά για να 'χει κάποια μηχανήματα.
- Ερ. Ναι. Και πώς τα κουβαλάτε αυτά; Με αυτοκίνητο;
- Απ. Με αυτοκίνητο και με τρέιλερ.
- Ερ. Δύσκολο το επάγγελμα του λυράρη, ε;
- Απ. Ναι, έχει δυσκολίες, αλλά άμα το αγαπάς δεν σου φαίνεται δύσκολο. Προσπαθείς για το καλύτερο, όμως. Κάθε επάγγελμα έχει τις δυσκολίες του. Και κάθε δουλειά που κάνεις.
- Ερ. Όταν πιάνετε τη λύρα στο γλέντι έχετε και δεύτερη, ρεζέρβα;
- Απ. Συνηθίζεται γιατί αν πάθει κάτι, χτύπα ξύλο, η λύρα τι θα κάνεις; Θα εκτεθείς στον κόσμο, θα τους πεις δεν παίζω γιατί δεν έχω λύρα; Συνήθως χρειάζεται μια δεύτερη λύρα.
- Ερ. Εσείς πόσες λύρες κουβαλάτε;
- Απ. Εγώ κουβαλώ συνήθως δύο.

- Ερ. Σας έχει τύχει να σπάσει η πρώτη και να χρειαστείτε τη δεύτερη;
- Απ. Συνήθως, ναι. Στις χορδές. Να σπάσει η πρώτη χορδή και να είναι σκοτάδι εκεί που παίζεις να μην είναι δηλαδή πολύ φως και πάνω στο άγχος σου να έχεις και να φτιάξεις τη λύρα, να μην μπορείς να βρεις την τρύπα στο κουρδιστήρι. Έτσι παίρνω μια δεύτερη λύρα και την έχω στη θήκη και όταν χρειαστεί και σπάσει η χορδή, εκεί που είναι να αλλάξεις χορδή παίρνω τη λύρα ρυθμίζω και παίζω κατευθείαν. Είναι προτιμότερο για μένα, άλλοι μπορούνε και αλλάζουνε χορδή. Εγώ συνήθως ή ρυθμίζω δυο λύρες ή κρατάω δυο λύρες.
- Ερ. Τις χορδές τις ονομάζετε κάπως; Τι ονόματα έχουν οι χορδές;
- Απ. Έχουμε, ε, εντάξει, εδώ από τους παλιούς ακούμε λέμε την πρώτη, τη λέμε ψιλή που κουρδίζεται Λα στη λύρα, τη μεσαία τη λέγανε Ρε, την τελευταία τη κουρδίζουμε Σολ οι παλιοί μας την λέγαν και βουργάρα.
- Ερ. Βουργάρα;
- Απ. Βουργάρα, ναι. Το έχω ακούσει από τον παππού μου, απ' τους πιο παλιούς.
- Ερ. Τη μεσαία πώς τη λέγανε; Μεσιανή; Μεσαία;
- Απ. Μεσαία, συνήθως. Η τελευταία κουρδίζεται Σολ.
- Ερ. Λα - Ρε - Σολ.
- Απ. Λα - Ρε - Σολ.
- Ερ. Άλλο κούρδισμα κάνετε; Να μην είναι Σολ, ας πούμε; Πιο ψηλό;
- Απ. Ναι κάνεις. Πιο ψηλό, κάνεις. Και πιο χαμηλό μπορείς να κάνεις. Ναι.
- Ερ. Δηλαδή να μην είναι Λα - Ρε - Σολ και να είναι η πιο ψιλή Λα, μετά η Ρε, μετά η Σολ.
- Απ. Ναι. Να την πας Σι, που λέει ο λόγος. Να μην είναι Λα, να 'ναι Σι. Η στην καθημερινή γλώσσα τη λέμε πιο ψηλά. Πιο ψηλά.
- Ερ. Και ανεβαίνουν όλες. Και γιατί το κάνετε αυτό; Για να ακούγεται καλύτερα;
- Απ. Είναι θέμα γούστου περισσότερο ή φωνής. Δηλαδή του αλλουνού η φωνή να βγαίνει ψηλά, να μην μπορεί να τραγουδήσει χαμηλά ή Λα, που λέμε εμείς. Άλλοι θέλουν να τραγουδάνε και να είναι το κούρδισμα χαμηλό.
- Ερ. Εσείς πώς κουρδίζετε;
- Απ. Εγώ συνήθως κουρδίζω Λα - Ρε - Σολ.

- Ερ. Με κουρδιστήρι;
- Απ. Με κουρδιστήρι και... Κάποιος κουρδίζει με κουρδιστήρι και οι υπόλοιποι παίρνουνε. Το καλύτερο όμως είναι ο καθένας να κουρδίζει με κουρδιστήρι και να έχει ακριβώς... να 'ναι κουρδισμένος και μετά ο ένας με τον άλλον.
- Ερ. Άλλο κούρδισμα κάνετε; Να μην είναι Λα - Ρε - Σολ, να είναι Λα - Ρε - Λα;
- Απ. Κάνουμε και άλλα κούρδισματα. Τώρα...
- Ερ. Εσείς κάνετε άλλο κούρδισμα όταν παίζετε;
- Απ. Αλλάζω, σπάνια το αλλάζω, σπάνια να το αλλάξω. Συνήθως αλλάζω κούρδισμα στο σπίτι, όταν ακούω κάποιες δισκογραφίες που είναι ψηλά κούρδισμένες σε άλλη κλίμακα. Αναγκαστικά για να βγάλω κάποια κομμάτια κουρδίζω πιο ψηλά.
- Ερ. Αλλά όχι να φτιάξετε όλες τις χορδές πιο ψηλά, εγώ εννοώ αντί για Λα - Ρε - Σολ, η άλλη, να είναι άλλη νότα η τρίτη η βουργάρα, να μην είναι Σολ.
- Απ. Όχι, γιατί δεν ταιριάζει μετά. Δεν ταιριάζει.
- Ερ. Με το όργανο μιμείστε τον ήχο της ασκομαντούρας;
- Απ. Καμιά φορά σε γρήγορο πεντοζάλη, σε μαλεβιζιώτη.
- Ερ. Ταιριάζει;
- Απ. Ταιριάζει, ναι.
- Ερ. Και πώς το καταφέρνετε αυτό, με τι τεχνική;
- Απ. Εντάξει όσο μπορώ, δεν ξέρω αν απόλυτα το πετυχαίνω. Είναι με το δοξάρι ένα περίεργο... μια περίεργη φορά που παίρνει το δοξάρι και οι τριλιές που κάνεις στον δακτυλισμό για να βγει ο ήχος της ασκομπαντούρας.
- Ερ. Με το δοξάρι πατάτε δυο χορδές; Δηλαδή τι κάνετε;
- Απ. Ναι. Ύπάρχει και αυτό το στιλ να πατήσεις και δύο μαζί να κάνεις συγχορδία, αλλά και με την μία χορδή.
- Ερ. Το κάνετε πιο στρωτό το δοξάρι; Το κάνετε πιο νευρικό;
- Απ. Πιο στρωτό.
- Ερ. Πιο στρωτό. Και τα δάχτυλα; Πώς βγαίνει αυτό σαν να παίζει...
- Απ. Πιο γρήγορα. Κοιτάζτε τώρα, είναι δύσκολο να σας το εξηγήσω με τα λόγια πώς βγαίνει αυτός ο ήχος. Το δοξάρι συνήθως γίνεται πιο αργό και πιο στρωτό και τα χέρια πιο γρήγορα.

- Ερ. Και παίζετε σε μία χορδή απάνω;
- Απ. Ναι. Σε μία χορδή.
- Ερ. Ή μεταφέρεστε;
- Απ. Μπορείς να παίζεις την κλίμακα της Λα, μετά να το γυρίσεις σε Σολ, να παίζεις τις ίδιες νότες.
- Ερ. Συνήθως από Λα τα παίζετε τα γυρίσματα της ασκομαντούρας;
- Απ. Όχι, δεν παίζει σημασία ή στη Λα είσαι, είτε στη Ρε είσαι, ή στη Μι είσαι, σ' όποιον δρόμο κι αν είσαι μπορείς να το κάνεις.
- Ερ. Κάνετε καμιά άλλη τεχνική έτσι στη λύρα όταν παίζετε;
- Απ. Βέβαια. Έχω, κάνω κάποιες τεχνικές δικές μου οι οποίες, δηλαδή... σφύριγμα, κελάθημα της λύρας, το σύρσιμο, συνήθως το κάνω.
- Ερ. Κελάθημα, δηλαδή;
- Απ. Κελάθημα, σαν σύρσιμο είναι... Αυτά...
- Ερ. Κάνετε πουλάκια, σαν αηδονάκια;
- Ερ. Αυτά πού τα βάζετε;
- Απ. Συνήθως σε συρτά. Σε συρτά και σε μαλεβιζιώτες. Αυτά βέβαια κι εγώ τα έχω ακούσει κι εγώ από μεγαλύτερους, όπως τον Λεωνίδα τον Κλάδο. Αυτός... είναι το στιλ του αυτό και μ' άρεσε κι εμένα και το κάνω κι εγώ αυτό. Βέβαια, σε λογικά πλαίσια όχι να ξεφεύγουμε από το συνηθισμένο.
- Ερ. Ο κόσμος του αρέσουν αυτά; Πώς το βλέπετε; Βλέπετε ότι αρέσουν;
- Απ. Αρέσουν πολύ αλλά υπάρχουν και οι άνθρωποι που δεν τους αρέσει.
- Ερ. Σας έχει πει κανείς ή το καταλαβαίνετε μόνος σας;
- Απ. Το καταλαβαίνω. Π.χ. στους οργανοπαίχτες, στους λαουτιέρηδες που παίζω, είναι άνθρωποι που τους αρέσει πολύ να το κάνεις αυτό το πράγμα. Είναι άλλοι πάλι που δεν τους αρέσει αυτό το στιλ μουσικής, θέλουν το πιο κοφτό, το κάτι άλλο και σου λένε μην μου το κάνεις π.χ.
- Ερ. Ποιο; Την ασκομαντούρα ή το σύρσιμο;
- Απ. Το σύρσιμο. Συνήθως η ασκομαντούρα, εντάξει, αρέσει σε όλους.
- Ερ. Στα συρτά βάζετε ασκομαντούρα;
- Απ. Στα συρτά, όχι. Συνήθως γίνεται στους μαλεβιζιώτες, στα πεντοζάλια, σ' αυτά τα κομμάτια γίνεται ασκομαντούρα.

CD 2

- Ερ. Εσείς υπάρχουν περιπτώσεις που παίζετε μόνος σας στο σπίτι;
- Απ. Κάθε μέρα, σχεδόν. Παίζω πολλές ώρες μοναχός μου. Πάρα πολλές. Και με ευχαριστεί πολλές φορές περισσότερο να παίζω δηλαδή μόνος μου, με τον αδερφό μου στο σπίτι. Μπορεί να παίζω και καλύτερα ακόμη στο σπίτι, μοναχός μου. Να έχω καλύτερη απόδοση.
- Ερ. Υπάρχουν στιγμές που θέλετε τη λύρα έτσι για να ξεσκάσετε;
- Απ. Πολλές φορές.
- Ερ. Να νιώσετε καλύτερα;
- Απ. Πολλές φορές. Υπάρχουν βέβαια οι ώρες που λες δε μου πάει ούτε η λύρα, αλλά συνήθως λες, πιάνεις τη λύρα, και να μην έχεις κέφι, παίζεις ένα κομμάτι και μετά βλέπεις και τη χρειάζεσαι, χρειάζεσαι εκείνη τη στιγμή να παίζεις λίγο, να ασχοληθείς με τη μουσική, αφαιρείσαι στον κόσμο σου μετά.
- Ερ. Γενικά υπάρχουνε στιγμές που θέλετε να μείνετε με το όργανο, να αυτοσχεδιάσετε και να μην να σας ενοχλήσει ας πούμε, που λέει ο λόγος ούτε ο αδερφός σας;
- Απ. Ναι, πολλές φορές. Καμιά φορά, ξέρεις, ο αδερφός μου, μου λέει «έλα να παίξουμε» και του λέω «όχι τώρα» και μπορεί, μπορεί να τσαντιστεί δηλαδή, πιστεύω. Αλλά δεν καταλαβαίνει ότι εκείνη την στιγμή όχι ότι δεν θέλω να παίζω με τον αδερφό μου, Παναγία μου. Είναι ότι θέλω κάποια πράγματα να τα μελετήσω, κάποια πράγματα να τα αυτοσχεδιάσω που να 'μαι μόνος μου και μετά με το λαούτο να τα παίζω, να δω αν μπορώ να τα αποδώσω.
- Ερ. Για σας τι είναι η λύρα;
- Απ. Εγώ το έχω πει και σε άλλους. Ότι για μένα η λύρα είναι η ζωή μου, δηλαδή μ' αρέσει πάρα πολύ. Και η Κρητική μουσική και η λύρα. Είναι ένα κομμάτι απ' τη ζωή μου. Ό,τι είναι αυτό. Και λίγο και καλά να παίζεις, είναι ένα κομμάτι απ' τη ζωή μου η λύρα.
- Ερ. Αν μεθαύριο κάνετε οικογένεια στα παιδιά σας θα προτείνετε ας πούμε να μάθουνε λύρα;

Απ. Κοίταξε να δεις. Δεν θα το επιβάλλω ποτέ. Ούτε στον μικρότερό μου αδερφό, ούτε σε κανέναν αν δεν θέλει να παίξει μουσική, αν δεν θέλει να ασχοληθεί με το συγκεκριμένο όργανο. Αν του αρέσει, είναι προτιμότερο να του αρέσει για να ασχοληθεί με κάποιο όργανο. Ναι, θα του έλεγα να ασχοληθεί, όχι επαγγελματικά. Για τον εαυτό του.

Ερ. Γιατί; Τι σας προσφέρει;

Απ. Ηρεμία καταρχήν, πολιτισμό και πιστεύω ότι οι νέοι πρέπει να ασχολούνται έτσι να αποφεύγουν έτσι... το πολύ, την πολύ βόλτα. Βλέπετε στις μέρες μας υπάρχουνε πολλά κακά, δηλαδή δεν ξέρεις τι σε περιμένει. Πάνε τα παιδιά στα μπαράκια, στις καφετέριες κι εκεί που πάει να διασκεδάσει κανένα, υπάρχουν και οι πονηροί που λέμε. Λοιπόν, με το να ασχολείσαι με το όργανο, αποφεύγεις πολλά. Πολλές κακές παρέες, ασχολείσαι πιο πολύ με τον εαυτό σου, μαθαίνεις τον εαυτό σου καλύτερα. Υπάρχουνε πολλά.

Ερ. Πιστεύετε ότι μαθαίνεις περισσότερο τον εαυτό σου;

Απ. Ναι, γιατί πιστεύω ότι αν παίζεις με τη ψυχή σου κάποιο όργανο, αυτό που αισθάνεσαι, το βγάζεις. Μπορεί... το οποίο, να μην το βγάζεις στην καθημερινή σου ζωή, και το βγάζεις στο όργανο. Δηλαδή πολλές φορές αναγκάζεσαι και κρύβεσαι από μερικούς χαρακτήρες πάνω σου και δεν τα βγάζεις και μπορείς να τα βγάλεις με το όργανο.

Ερ. Νομίζετε ότι γεννιέται ένας μουσικός ή γίνεται;

Απ. Συνήθως εγώ πιστεύω ότι και γεννιέται και δημιουργείται. Δηλαδή το ταλέντο πρέπει να το έχει απάνω του πιστεύω και στην πορεία, αναλόγως πόσο θα ασχοληθεί, θα γίνει και η διαμόρφωσή του, πιστεύω. Δική μου άποψη αυτή. Αλλά πιστεύω ότι κάποιος ο οποίος έχει ταλέντο φαίνεται ότι θα ξεκινήσει. Τώρα πόσο θα προχωρήσει, παίζουνε πολλά σημασία. Παίζει σημασία στην αρχή η οικογενειακή κατάσταση, δηλαδή αν ασχολούνται με την παράδοση, αν πηγαίνουνε, ξέρεις, σε γλέντια, αυτά αν έχουνε ακούσματα η οικογένειά του από κρητικά και πόσο θα αποδώσει στο μέλλον, πόσο θα ενδιαφερθεί, πόσο του κόβει επάνω στη μουσική, πόσο θα του κόψει, ε, και μετά ξέρω 'γώ, όπως σας είπα, πλάθεται ο οργανοπαίχτης.

- Ερ. Τι πρέπει να κάνει ο Φουντουλάκης ο Μανώλης για να μείνει στην αιωνιότητα, κατά τη γνώμη σας;
- Απ. Κοίταξε να δεις. Για να μείνει στην αιωνιότητα, όπως το 'πατε αυτό, δεν είναι εύκολο, δηλαδή δεν μπορεί να γίνεις μόνος σου. Πρέπει ο κόσμος να...
- Ερ. Για να αφήσετε ένα όνομα. Μετά από εκατό χρόνια να λένε η λύρα... όπως λέμε η λύρα του τάδε, του Ροδινού...
- Απ. Πρέπει να δημιουργήσεις κάποιους σκοπούς, να γράψεις κάποιους σκοπούς, οι οποίοι να αγαπηθούν στον κόσμο και σαν καλλιτέχνης να είναι καλός χαρακτήρας δηλαδή με τον κόσμο, να είναι ήπιος. Παίζουνε πολλά σημασία για να μείνεις στο όνομα της κρητικής μουσικής, το οποίο δεν είναι εύκολο. Δεν γίνεται έτσι απλά. Πρέπει να δώσεις δουλειά, να εργαστείς, να γράψεις κάποια κομμάτια. Πιστεύω ότι αυτό είναι.
- Ερ. Πιστεύετε ότι μόνο αν παίζετε καλά, παλιούς σκοπούς, δεν είναι αυτό αρκετό; Πρέπει να βγάλεις και δικά σου κομμάτια για να μείνεις;
- Απ. Για να αφήσεις τη δικιά σου στάμπα, ναι. Για ν' αφήσεις το δικό σου...
- Ερ. Ο Ροδινός έβγαλε δικά του;
- Απ. Ο Ροδινός έβγαλε δικά του. Ο Κλάδος έβγαλε δικά του. Ο Σκορδαλός έβγαλε δικά του. Ο Μουντάκης το ίδιο. Βέβαια, δεν είναι... ουσιαστικά ότι μόνο πρέπει να βγάλεις κομμάτια δικά σου για να μείνεις. Είναι και το παίξιμό σου, πώς θα μείνεις στο κόσμο. Δηλαδή είναι πολλοί οι οποίοι δεν γράψανε, αλλά μείνανε...
- Ερ. Ως καλοί λυράρηδες.
- Απ. Ως καλοί λυράρηδες γιατί παίζανε καλά, εκτελέσανε ωραία κομμάτια αλλωνών και μείνανε.
- Ερ. Αν σας ρωτούσα πώς θα θέλατε να δείτε τον εαυτό σας μετά από τριάντα χρόνια, όσον αφορά το όργανο; Τη λύρα;
- Απ. Δηλαδή τι εννοείτε ακριβώς; Πώς θα ήθελα να δω τον εαυτό μου;
- Ερ. Ποιο είναι έτσι το όνειρό σας, αν έχετε κάποιο όνειρο, ποιο είναι το όνειρό σας σχετικά με τη λύρα;
- Απ. Το όνειρό μου είναι να γίνω κι εγώ κάποιος μεγάλος. Δηλαδή αυτό που λέμε για μουσική, να γράψω κι εγώ κάποια κομμάτια, να μείνουνε στον κόσμο, ν' αφήσω κι εγώ το δικό μου περβολάκι στην κρητική μουσική.

Αυτό για μένα θα ήμουν πολύ ευχαριστημένος αν το έκανα αυτό, όπως άφηκε και ο Σκορδαλός, όπως άφηκε ο Σηφογιωργάκης, ο Μουντάκης, όλοι αυτοί οι καλοί, οι παλιοί οργανοπαίχτες.

Ερ. Να αφήσετε κι εσείς το δικό σας περβολάκι;

Απ. Ναι, που λένε. Έτσι μου το 'χε πει ο Σηφογιωργάκης ο Σπύρος, ο κύριος Σηφογιωργάκης. Λέει: «ωραίο πράγμα να παίζεις καλή μουσική αλλά ωραίο πράγμα είναι να αφήσεις και το δικό σου περβολάκι όπως κι εγώ», μου λέει. Άκουγα τον Σκορδαλό, άκουγα το Μουντάκη, όλοι ωραίοι, αλλά έπρεπε εγώ κάποια στιγμή να αφήσω το δικό μου άκουσμα στη μουσική.

Ερ. Λοιπόν εγώ σας το εύχομαι.

Απ. Ευχαριστώ.

Ερ. Δεν έχω τίποτα άλλο να ευχηθώ.

Απ. Σας ευχαριστώ πολύ.

Ερ. Να είστε καλά και να παίζετε και να πραγματοποιήσετε το όνειρό σας. Ευχαριστούμε πάρα πολύ για τη συμμετοχή σας σε αυτό το ερευνητικό πρόγραμμα.

Απ. Κι εγώ σας ευχαριστώ.

Ερ. Ήταν τιμή για εμάς.

Απ. Και μένα, τιμή για μένα.